

Copyright & Creative Commons:

The copyright of articles published in the *Journal of Criminal Law and Criminology Studies* remains with the author(s). This journal is published as an open access publication, and all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). This license permits use, redistribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial in nature. For more information, please refer to the journal's *Open Access Policy* page.



A Feasibility Study of Establishing Single-Shareholder Companies under the Iranian Legal System

Morteza Hajipour¹

Abstract

Traditionally, in various legal systems, the establishment of a corporate legal personality has been conditioned upon the presence of at least two shareholders. On this basis, the formation of a company with a single shareholder has, as a general rule, not been recognized. The foundations of such an approach have commonly been attributed to the contractual nature of the company, the principle of the unity of assets and liabilities, and the possibility of abuse of the single-shareholder company structure to the detriment of creditors. Over time, however, legislators in various jurisdictions, including Iran, have gradually moved toward recognizing the concept of the single-shareholder company. The recognition of a single-shareholder limited liability company in the proposed amendment to the Iranian Commercial Code, which has not yet entered into force, raises the fundamental question of whether recognition of such an institution is reconcilable with the foundations and structure of the Iranian legal system. This study, employing a descriptive-analytical methodology and adopting a comparative approach, seeks to answer this question. The preliminary conclusion of the research indicates that recognition of the single-shareholder company is not only reconcilable with the structure of the Iranian legal system, but that the limited liability company stands the most appropriate legal framework for the establishment and operation of such entities.



S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study



Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research and Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2024.437900.2562

Received:
28 December 2023

Accepted:
20 February 2024

Published:
5 May 2026



1. Associate Professor, Department of Law, Faculty of Theology, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran.

Email: ac.hajipour@azaruniv.ac.ir

Keywords: Corporation, Single-Shareholder Company, Limited Liability Company, Legal Personality, New Bill of Commercial Code.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, Grants and sponsorship) for the research, authorship, and/ or publication of this article.

Author Contributions:

Morteza Hajipour: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Hajipour, Morteza. "A Feasibility Study of Establishing Single-Shareholder Companies under the Iranian Legal System". *Journal of Legal Research*, 25, no. 65 (May 5, 2026), 369-404.

Extended Abstract

Commercial companies are among the most important institutions in modern legal systems, and a substantial part of commercial legislation is devoted to regulating them. Commercial legislation, therefore, plays a major role in shaping the economic structure of every country. A review of the regulations governing commercial companies, particularly the Iranian Commercial Code (enacted 1932), demonstrates the distinctive position that commercial companies occupy in comparison with civil partnerships. Their most important distinguishing feature is the creation of a separate legal personality with independent assets, legal capacity, domicile, and other legal attributes ordinarily associated with natural persons, as expressly recognized in Article 588 of the Iranian Commercial Code. The importance of commercial companies possessing a legal personality distinct from their members lies particularly in the characteristics and advantages arising from incorporation. Examples include the limited liability of shareholders in capital companies and the convenient transferability of shares in joint-stock companies. Historically, the concept of a company has implied a form of cooperation among persons, such that the existence of a company without more than one participant was inconceivable. Even linguistically, the notion of partnership presupposes cooperation between at least two persons. Consequently, in various legal systems, the establishment of corporate legal personality has traditionally been conditioned upon the presence of at least two shareholders or partners, and, on this basis, the formation of a company with a single member has generally not been recognized. Examination of commercial regulations in various jurisdictions, including Iran, such as Article 3 of the Amendment Bill (joint-stock company), Article 94 (limited liability company), Article 116 of the Commercial Code (limited partnership), Article 141 (Mixed Non-Stock Company), Article 162 (joint-stock partnerships), Article 183 (relative company), and Article 190 (cooperative production and consumption company), demonstrates that the presence of at least two persons was regarded as a foundational condition for the establishment of commercial companies at the inception of commercial legislation. Various justifications have been advanced for the adoption of this approach. The principal foundations include reliance upon the contractual nature of the company, the principle of the unity of assets and liabilities, the possibility of abuse of the single-shareholder company structure to the detriment of creditors, and even the linguistic meaning of the concept of “company” itself. Nevertheless, despite these legal rules and theoretical foundations, commercial actors, seeking to benefit from the advantages associated with sole control of a company, including managerial efficiency, the absence of a need for cooperation with other persons in incorporation, and the insulation of personal assets from commercial risk, have, in practice, proceeded to establish *de facto* single-shareholder companies. Such companies are formally composed of two or more members, while effective control and practical management remain concentrated in the hands of a single shareholder or partner. In reality, the absence of formal recognition of single-shareholder companies led commercial actors to circumvent the law through formal compliance while substantively evading its underlying requirements. Confrontation with these practical realities ultimately prompted legislators in various jurisdictions to adopt legal rules recognizing single-shareholder companies. Such regulations

have generally emerged in two forms. Some jurisdictions have enacted specific and comprehensive legislation governing single-shareholder companies, whereas others have amended existing company laws to permit the establishment of such entities without adopting an independent and comprehensive legal framework for their regulation. The Iranian legislature, likewise taking into consideration these practical realities and developments in global commercial activity, particularly in the field of company law, has undertaken efforts to reform the Commercial Code and has recognized the single-shareholder company solely within the framework of the limited liability company. The recognition of the single-shareholder limited liability company in the proposed Bill of Commercial Code, which has not yet entered into force, raises several fundamental questions. First, is recognition of such a company compatible with the structure and doctrinal foundations of the Iranian legal system? Second, are the proposed legal provisions capable of remedying the objections and concerns arising from the establishment of single-shareholder companies? Third, is the Iranian legislature's approach in limiting the establishment of single-shareholder companies exclusively to the limited liability company logically justifiable and compatible with the governing principles of company law? This study seeks, through a descriptive-analytical methodology and from a comparative perspective, to address these questions. The study concludes, in summary, that recognition of the single-shareholder company is reconcilable with the doctrinal framework of Iranian commercial law and that the limited liability company constitutes the most appropriate legal vehicle for the establishment of such entities, although the proposed regulations do not yet possess sufficient comprehensiveness.



امکان سنجی تأسیس شرکت تک‌شریک در نظام حقوقی ایران

مرتضی حاجی‌پور^۱

چکیده

به‌طور سنتی در سیستم‌های مختلف حقوقی شرط تأسیس شخصیت حقوقی شرکت، حضور حداقل دو شریک لحاظ شده و بر این اساس تشکیل شرکت با عضو واحد علی‌الاصول پذیرفته نشده است. مبانی چنین رویکردی معمولاً تکیه بر ماهیت قراردادی شرکت، قاعده وحدت دارایی و احتمال سوءاستفاده از قالب شرکت تک‌شریک جهت اضرار به طلبکاران ذکر شده است. ولی به‌مرور زمان قانونگذاران کشورهای مختلف از جمله ایران به سمت شناسایی شرکت تک‌شریک حرکت کرده‌اند. شناسایی شرکت تک‌شریک در شرکت با مسئولیت محدود در لایحه اصلاح قانون تجارت - که تاکنون لازم‌الاجرا نشده است - این پرسش بنیادین را مطرح می‌سازد که آیا شناسایی چنین نهادی با مبانی و ساختار نظام حقوقی ایران سازگار است یا خیر. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی و اتخاذ رویکردی تطبیقی، در پی پاسخگویی به این پرسش است و در جمع‌بندی اولیه می‌توان گفت که شناسایی شرکت تک‌شریک نه‌تنها با ساختار نظام حقوقی ایران تعارضی ندارد، بلکه شرکت با مسئولیت محدود، مناسب‌ترین قالب حقوقی برای تأسیس و فعالیت این گونه شرکت‌ها به شمار می‌آید.



پژوهشکده حقوق



نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:
10.48300/ijr.2024.437900.2562

تاریخ دریافت:
۱۴۰۲/۰۷

تاریخ پذیرش:
۱ اسفند ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:
۱۵ اردیبهشت ۱۴۰۵



۱. دانشیار، گروه حقوق، دانشکده الهیات، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.

کلیدواژه‌ها: شرکت، تک‌شریک، شرکت با مسئولیت محدود، شخصیت حقوقی، لایحه قانون تجارت.

حامی مالی :

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان :

مرتضی حاجی‌پور: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

حاجی‌پور، مرتضی. «امکان‌سنجی تأسیس شرکت تک‌شریک در نظام حقوقی ایران». مجله پژوهشهای حقوقی، ۲۵، ش. ۶۵ (۱۵ اردیبهشت ۱۴۰۵)، ۳۶۹-۴۰۴.

مقدمه

شرکت تجاری به‌عنوان یک پدیده حقوقی از مهم‌ترین ابزارهایی است که تأثیر بسزایی در جریان تولید و سرمایه‌گذاری دارد. اهمیت شرکت‌های تجاری تا بدانجاست که قانونگذاران کشورهای مختلف انجام برخی امور را صرفاً در قالب شرکت تجویز می‌کنند. انگیزه‌های متعددی در تأسیس شرکت تعقیب می‌شود که از مهم‌ترین آنها مصون ماندن دارایی شخصی در برابر طلبکاران شرکت و در نتیجه افزایش ریسک‌پذیری در روابط تجاری و سرعت در فعالیت‌های تولیدی و سرمایه‌گذاری است. لیکن این ویژگی مثبت شرکت بدون ایراد نیست و زمینه را برای سوءاستفاده اشخاص از قالب شخصیت حقوقی در اضرار به اشخاص ثالث باز می‌گذارد.

با لحاظ مفهوم شراکت در فعالیت، شرکت همیشه تداومی‌گر حضور حداقل دو شخص در تأسیس و تداوم شرکت بوده است. لیکن به‌مرور زمان با افزایش نیاز به شرکت به‌عنوان یک نهاد اقتصادی و همچنین با در نظر گرفتن حق اشخاص در تأسیس شرکت به‌مثابه یک حق بنیادین و اساسی، رویکرد کمیت‌گرا از شرکت، به توجه به شرکت به‌عنوان یک نهاد حقوقی بدون توجه به تعداد اعضا تغییر یافته است، به نحوی که کشورهای مختلف با اصلاح قوانین و یا وضع قوانین جدید زمینه شناسایی شرکت‌های تک‌عضو را فراهم کرده‌اند. قانونگذار ایرانی نیز از این سیر تحولات دور نمانده و در لایحه اصلاح قانون تجارت - که هنوز اجرایی نشده - تأسیس شرکت تک‌شریک را در قالب شرکت با مسئولیت محدود شناسایی کرده است.

شناسایی شرکت تک‌شریک در لایحه اصلاح قانون تجارت این سؤال را مطرح می‌کند که آیا تأسیس چنین شرکتی با ساختار نظام حقوقی ایران انطباق دارد و اگر پاسخ به سؤال مثبت باشد، امکان تأسیس این نوع شرکت در کدام یک از اشکال شرکت‌های تجاری ممکن است؟ فرضیه تحقیق بر این استوار است که تأسیس شرکت تک‌شریک تعارضی با ساختار نظام حقوقی ایران ندارد و شرکت با مسئولیت محدود به لحاظ مختصات خاصش به‌خصوص محدودیت‌های انتقال سهم‌الشرکه بهترین قالب جهت تأسیس این نوع شرکت‌ها است.

این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی و با مطالعه تطبیقی در چند بند تنظیم شده است؛ بخش اول به معرفی مختصر شرکت تجاری می‌پردازد. در بخش دوم از شرکت تک‌شریک، اقسام آن و امتیازات این نوع شرکت‌ها بحث شده است. بخش سوم به ارزیابی دلایل موافقان و مخالفان تأسیس شرکت تک‌شریک اختصاص یافته است. در بخش چهارم از راهکارهای تعدیل معضلات شرکت تک‌شریک بحث شده است. بخش پنجم به بررسی تطبیقی جایگاه موضوع در نظام‌های حقوقی می‌پردازد و در بخش ششم نیز از جایگاه موضوع در نظام حقوقی ایران با نگاهی به لایحه اصلاح قانون تجارت بحث شده است و در نهایت یافته‌های تحقیق ارائه می‌شود.

۱- شرکت تجاری

شرکت و احکام مرتبط با آن از مهم‌ترین مقررات هر کشوری محسوب می‌شود. این اهمیت در خصوص شرکت‌های تجاری دوچندان است به نحوی که قانونگذار انجام برخی فعالیت‌ها را در قالب شرکت الزامی کرده است. تبصره ۲ آیین‌نامه اجرایی تبصره ماده ۱۲۴ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹ مقرر می‌دارد: «فعالیت بخش غیردولتی در زمینه خدمات مخابرات صرفاً در قالب شرکت‌های ثبت‌شده مجاز می‌باشد». شرکت واژه‌ای است عربی از ریشه شرک در معنای مشارکت، شریک شدن، انباز گشتن، همدست شدن با یکدیگر در کاری، سهم شریک، به هم مخلوط شدن اموال دو یا چند نفر شریک به طوری که اموالشان مشاع باشد و به قرارداد نیز اطلاق می‌شود، اگرچه اموالشان با هم مخلوط نشود.^۲ در حقوق مدنی دو معنا برای شرکت ذکر شده است. معنای عام یعنی عقدی که در آن طرفین، سرمایه یا کار خود را برای رسیدن به سودی خاص جمع می‌کنند^۳ و معنای خاص یعنی اشاعه در حق مالکیت. ماده ۵۷۱ قانون مدنی ایران می‌گوید: «اجتماع حقوق مالکین متعدد در شیء واحد به نحو اشاعه». با اینکه ماده، نتیجه شراکت را با خود شرکت یکی دانسته است^۴، ولی در اینکه شرکت مدنی در معنای عام و خاص مستلزم حضور حداقل دو شخص هست تردیدی نیست.

قانون تجارت و لایحه اصلاح قانون تجارت در مواد متعدد احکام مرتبط با انواع شرکت‌ها را بیان کرده‌اند، بی‌آنکه تعریفی از شرکت تجاری به عمل آید. لیکن در تعاریفی که از انواع شرکت‌های تجاری به عمل آمده است بر شرط حداقل دو شخص جهت تشکیل شرکت تصریح شده است. (ماده ۳ لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت ۱۳۴۷، ۹۴، ۱۱۶، ۱۴۱، ۱۶۲، ۱۸۳ قانون تجارت). شرط حداقل دو شریک در دو مرحله اثر خود را نشان می‌دهد: ۱- شرکت بدون حضور حداقل تعیین‌شده در قانون قابل تشکیل نیست؛^۵ ۲- بقای حداقل اعضا در جریان فعالیت شرکت نیز الزامی است؛ بنابراین اگر در نتیجه فوت، اخراج، استعفا و... شرکت اعضای

۲. لویس معلوف، المنجد، جلد ۱، ترجمه محمد بندرریگی (تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۸۷)، ۸۴۳؛ حسن عمید، فرهنگ عمید، چاپ یازدهم (تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۶)، ۷۹۳.

۳. بند یک ماده ۶۲۰ قانون تعهدات ترکیه بیان داشته است: «دو یا چند شخص که با فراهم آوردن کار و کالایشان با هم از طریق توافق به‌منظور رسیدن به یک هدف متحد می‌شوند».

۴. ناصر کاتوزیان، حقوق مدنی (مشارکتها - صلح)، جلد سوم، چاپ چهارم (تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۶)، ۱۰؛ سید محمود کاشانی، حقوق مدنی (قراردادهای ویژه) (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۸)، ۴۴.

5. Mahmut Yavasi, "Limited Liability Companies in Turkish Company Law", *International Company and Commercial Law Review*, 8(1997), 396.

خود را از دست دهد، لازم است حداقل مورد نیاز دوباره تأمین گردد در غیر این صورت شرکت با خطر انحلال مواجه می‌شود.

در تعاریف دکترین از شرکت نیز بر این عنصر تأکید شده است: «شرکت تجارتي عبارت است از سازمانی که بین دو یا چند نفر تشکیل می‌شود که در آن هر یک سهمی به صورت نقد یا جنس یا کار خود در بین می‌گذارند تا مبادرت به عملیات تجارتي نموده و منافع و زیان‌های حاصل را بین خود تقسیم کنند».^۶ «شرکت عهده‌ی است که به وسیله آن دو یا چند شخص توافق می‌کنند، آورده‌هایی را به منظور تقسیم منافع احتمالی مشترکاً مورد تجارت قرار دهند».^۷

برخی به جای تکیه بر مفهوم لغوی شرکت بر ماهیت آن به عنوان یک نهاد تمرکز کرده و می‌گویند شرکت، واحد حقوقی است که متشکل از ساختار غیرملموس برای جریان امورات و عملیات واحد حقوقی بوده که اساس آن از طرف دولت ایجاد می‌شود و این واحد، دارای حقوق و تعهداتی است که از طرف دولت به آن داده شده یا اجازه آن داده شده است.^۸ همچنین گفته شده که شرکت یک واحد است؛ مخلوق اعتباری و مصنوعی حقوق که حقوقی را در روابطش با دولت یا دیگر اشخاص حقیقی یا حقوقی دارد.^۹ شرکت مجموعه‌ای از اجزا است که از لحاظ فنی، یک شخص غیرواقعی متشکل از اشخاص حقیقی بوده و از دیدگاه روابط حقوقی، منافع گروهی کم‌وبیش متمایزی از منافع شخصی اعضا دارد.^{۱۰} در تعریف دیگری گفته شده که از نظر تحلیلی، شرکت تجاری قراردادی است که به موجب آن یک یا چند نفر توافق می‌کنند سرمایه مستقلی را که از جمع آورده‌های آنها تشکیل می‌شود، ایجاد کنند و به مؤسسه‌ای که برای انجام مقصود خاصی تشکیل می‌گردد، اختصاص دهند و در منافع و زیان‌های احتمالی حاصل از به‌کارگیری سرمایه سهیم باشند.^{۱۱} در واقع شرکت تجارتي به‌عنوان یک شخص حقوقی، اثر

۶. حسن ستوده تهرانی، حقوق تجارت، جلد ۱ (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶)، ۱۷۲.

۷. محمد صقری، تعریف شرکت تجاری، تحولات حقوق خصوصی، زیر نظر ناصر کاتوزیان (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۱)، ۱۸۵ به بعد؛ ربیعا اسکینی، حقوق تجارت (شرکت‌های تجاری)، جلد ۱ (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۷۹)، ۱۷؛ محمد عیسی تفرشی، مباحثی تحلیلی از حقوق شرکت‌های تجاری، جلد ۱ (تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸)، ۱۹؛ حسن حسینی، حقوق تعاونی‌ها (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۱)، ۳۰۳؛ محمدرضا پاسبان، حقوق شرکت‌های تجاری (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۹)، ۵۹.

Paul L. Davies, *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law* (London: Sweet & Maxwell, 2003), 3.

8. Larry D. Soderquist et al., *Corporations and Other Business Organizations: Cases, Materials, Problems*, Third Edition (Dallas: Lexis Nexis Matthew Bender, 1986), 3.

9. Harry G. Henn & John R. Alexander, *Laws of Corporations and Other Business Enterprises*, Third Edition (Minnesota: West Publishing Company, 1983), 144-146.

10. Ibid. 145.

۱۱. ربیعا اسکینی، حقوق تجارت (ورشکستگی و تصفیه امور ورشکسته) (تهران: سمت، ۱۳۷۵)، ۱۷.

عقدی است که می‌توان آن را عقد یا قرارداد شرکت تجاری نامید.^{۱۲} با تأسیس شرکت تجاری، شخصیت جدید حقوقی به نام شرکت به وجود می‌آید که از شخصیت اعضای شرکت مستقل است. اثر استقلال در شخصیت این است که اعضای شرکت در هویت شرکت ادغام می‌شوند، به نحوی که شخصیت شرکت علی‌رغم تغییر در عضویت اعضا در نتیجه فوت، اخراج و کناره‌گیری، بدون تغییر باقی می‌ماند.^{۱۳} همچنین شرکت تجاری دارای مختصاتی چون مسئولیت محدود شرکا در شرکت‌های سرمایه‌ای، انتقال‌پذیری سهم و تمرکز مدیریت در هیئت‌مدیره است. از این بین مسئولیت محدود^{۱۴} شرکا جایگاه ویژه‌ای دارد که وفق آن، شرکت خود در برابر دیونش پاسخگو است؛ انگیزه اصلی اشخاص در برخورداری از این امتیاز این است که ریسک فعالیت تجاری را به خارج از دارایی شخصی هدایت کنند؛ توسعه سرمایه‌گذاری، کاستن از نیاز به کنترل نمایندگان از طرف سرمایه‌گذاران، تقلیل هزینه‌های نظارت، فرصت دادن به مدیران جهت اقدام کارآمدتر و اجازه دادن به سرمایه‌گذاران جهت تقلیل ریسک از آثار مثبت این نوع مسئولیت است.^{۱۵}

۲- شرکت تک‌شریک و انواع آن^{۱۶}

همچنان که اشاره شد، شریک در لغت یعنی شخصی که با دیگری کاری را انجام می‌دهد. تعریف شرکت تک‌شریک از تعریف تحت‌اللفظی آن قابل برداشت است: شرکتی تنها با یک شخص به‌عنوان عضو؛ شرکتی با یک سهام‌دار که مسئولیت مالی و حقوقی فعالیت محدود به شرکت می‌شود.^{۱۷} در قانون شرکت‌های بنگلادش ۱۹۹۴ (اصلاحیه دوم ۲۰۲۰) (ماده (c) ۱۱ A) آمده است: شرکتی تنها با یک شخص حقیقی به‌عنوان سهام‌دار. البته شرکت تک‌شریک ممکن است

۱۲. کوروش کاویانی، حقوق شرکت‌های تجاری (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۶)، ۵۰؛ کوروش کاویانی، حقوق شرکت‌های تجاری (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۹)، ۱۶.

13. James D. Cox, Thomas Lee Hazen & Forest Hodge O'Neal, *Corporations* (Slough, England: Aspen Law & Business, 1997), 1-4.

۱۴. شرکت‌های تضامنی و نسبی مستثنا از این ویژگی هستند.

15. Roberto Romano, *Foundations of Corporate Law* (Goleta, CA: Foundation Press, 1993), 61-72.

۱۶. در زبان انگلیسی واژه Single Member Company در آلمانی "Einpersonen-Gesellschaft" و در فرانسه "Societe Unipersonnelle" برای این مفهوم به کار می‌روند. عبارات به کار رفته در خصوص این نوع شرکت در متون انگلیسی متفاوت است: One-Man Company, One-Man Corporation One Person Company/ Corporatio, Single Member Company و غیره. اصطلاح Single - Member Company رایج‌تر است.

17. Hasan Pulsali, *Sirketler Hukuku Genel Esaslar* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2012), 344; Feyzan H. Sehirali Celik, "Hukukun Ekonomik Gerçeklige Yaniti: Tek Kisilik Sirketler", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 24, 1(2007), 165; Peter Behrens, *Comparative Company Law* (New York: CEU Press, 2002)

کارکنان، سازمان گسترده و همچنین هیئت‌مدیره داشته باشد که منافاتی با تک‌شریک بودن شرکت ندارد. این نوع شرکت از دو جهت با مفهوم سنتی شرکت متمایز می‌شود؛ تک‌شریک داشتن و عنوان کلمه شرکت.^{۱۸}

همچنان که اشاره شد شرکت در لغت و قوانین جاری به‌عنوان شخصیتی تلقی شده است که مستلزم حضور حداقل دو شخص است. این تلقی باعث شده است تصور شرکت تک‌شریک با تردیدهایی روبه‌رو شود. برای نمونه گفته شده که تشکیل شرکت توسط یک شخص متناقض بوده و این واحد همچون ازدواج شخص با خود، سرطان حیات تجاری و سازمان استثنایی و البته غیرعادی است.^{۱۹}

شرکت تک‌شریک ممکن است در سه وضعیت ظاهر شود:

۱- شرکت تک‌شریک عملی: ^{۲۰} در این فرض شرکت در ظاهر بیش از یک عضو دارد، ولی در عمل یکی از اعضا فعالیت‌های شرکت را مدیریت می‌کند و عضو/ اعضای دیگر صرفاً به‌منظور تأمین حداقل‌های قانونی حضور دارند.^{۲۱}

۲- تأسیس متقابلانه شرکت: در این فرض به‌منظور رعایت ظاهر قانونی، حداقل‌های قانونی در تشکیل شرکت رعایت می‌شود در حالی که به غیر از یکی از اعضا بقیه صرفاً به‌منظور تأمین حداقل مذکور در شرکت حضور دارند و شرکای ظاهری و غیرواقعی^{۲۲} هستند.

دو حالت اول در نظام‌های حقوقی مختلف پذیرفته شده است و مقررات شرکت‌های تک‌شریک به این نوع شرکت‌ها سرایت نمی‌کند، زیرا در این نوع شرکت‌ها به‌صورت رسمی بیش از یک شریک حضور دارد و از نظر قانون نیز شریک شدن در شرکت با سهم بسیار پایین منع

18. Kemal Cevik, *Fransız ve Türk Hukukunda Tek Ortaklı Sirketler/ Sinirli Sorumlu İşletme* (Ankara: Ali Bozer'e Armağan, 1998), 51.

19. Aslı E. Gürbüz Usluel, "Considerations on the Economic Effect of the New Turkish Commercial Code Provisions Regarding Single Member Companies" (Paper presented at Law and Economics Conference, Bilkent University, Ankara, Turkey, April 25-26, 2014), 1.

در حقوق رم استثنائاتی بر این قاعده وجود داشته است که از جمله می‌توان به Peculium اشاره کرد. منظور از این نهاد عبارت است از پس‌اندازهای فرزند یا برده که با رضایت پدر یا ارباب تحت مدیریت مستقل آنها بودند. از طریق این نهاد، اصل مسئولیت محدود که یکی از مهم‌ترین مختصات شرکت‌های امروزی هست، به منصف ظهور رسیده است؛ یعنی جدایی فرد و دارایی تجاری ظاهر شده است. به‌علاوه این نهاد نماد تأسیس و نگهداری شرکت تک شریک نیز بوده است، چراکه این نهاد اغلب چنین تلقی می‌شد که متعلق به شخصی است که یا فرزند است یا برده.

20. De Facto

21. Ali İhsan Yarar, "Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Tek Kişilik Şirket/ Single Member Companies in European Union and Turkish Law", (Yüksek Lisans Tezi Ankara: Ankara Üniversitesi, 2019), 3; Reha Poroy, Ünal Tekinalp and Ersin Çamoğlu, *Ortaklıklar Hukuku I*. 11th ed. (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2009), 46; Muzaffer Eroğlu, "Single-Member Companies in Turkish Law," *Legal Hukuk Dergisi*, 64(2008), 1269.

22. Saman Adam in Turkish, Straw Man or Dummy Shareholder in English & Strohmman in German.

نشده است.

۳- تأسیس شرکت توسط یک شخص واقعی:^{۲۳} این نوع شرکت فرضی را در برمی گیرد که تنها یک شخص اقدام به تأسیس شرکت کند. مداخله شخص واحد در تأسیس شرکت و برخورد آن با تلقی سنتی از مفهوم شرکت باعث تردیدهایی در امکان تأسیس این نوع شرکت است. در گذشته رویکرد غالب بر تلقی شرکت به عنوان قرارداد و مقاومت در شناسایی تک‌شریک بوده است^{۲۴}، ولی امروزه شرکت‌های تک‌عضو نقش مهمی را در تجارت ایفا می‌کنند و شرکت‌های کوچک در حال تکثیر هستند.^{۲۵} در واقع بعد از پایان جنگ سرد، تفکر اقتصادی نئولیبرال نقش تعیین‌کننده‌ای در تعیین سیاست‌های اقتصاد جهانی به دست آورد. این شیوه تفکر بر اهمیت مؤسسات و شرکت‌های کوچک و متوسط در رشد اقتصادی تأکید کرد و زمینه ابتکاراتی را جهت اصلاحات به منظور افزایش کارایی و بهره‌وری باعث شد. مهم‌ترین این اصلاحات عبارت است از تجویز و تشویق تأسیس شرکت‌های تک‌شریک.^{۲۶} پذیرش رسمی شرکت تک‌شریک باعث شد که شرکت‌های تک‌شریک مبنا و پایه قانونی پیدا کنند.^{۲۷} همچنین نیاز به شخص صوری جهت تأسیس شرکت برطرف شد. بدیهی است توجه سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی نیز جلب شده و این امر به نحو مثبتی بر بازار و اقتصاد تأثیر می‌گذارد. کشورهایی چون بریتانیا، چین و سنگاپور از زمان پذیرش شرکت تک‌شریک شاهد رشد سه و نیم درصدی در اقتصادشان بوده‌اند.^{۲۸} مطابق آمار رسمی اتحادیه اتاق و بورس کالای ترکیه از ژانویه ۲۰۱۳ تا می ۲۰۱۷ در این کشور از بین ۴۷۶۰۲ شرکت سهامی ثبت شده، ۲۵۴۱۳ یعنی ۵۳/۳ درصد شرکت تک‌عضو بوده است. همچنین از ۲۹۸۹۸۰ شرکت با مسئولیت محدود ۱۲۴۹۸۰ شرکت تک‌شریک بوده است، یعنی ۵۹/۹ درصد.^{۲۹} در اتحادیه اروپا نیز در این بازه از ۱۲ میلیون شرکت با مسئولیت محدود، ۵/۲ میلیون شرکت تک‌شریک بوده است، یعنی ۴۳/۳ درصد.

مهم‌ترین دلیل اقتصادی که اشخاص را به تأسیس شرکت تشویق می‌کند، تمایل اشخاص به

23. Ex Nihilo

24. Mario Rotondi, "Limited Liability of the Individual Trader: One Man Company or Commercial Foundation", *Tulane Law Review*, 48(1973-74), 989-996.

25. Andrew Hicks & S. H. Goo, *Cases and Materials on Company Law* (New York: Oxford University Press, 2008), 8.

26. SMC

27. Frank Wooldrige, "One Man Companies", *Holdsworth Law Review*, 5(1980), 75.

28. Salah Mohammed N. Almasabi, Hasani Mohd. Ali and Hazlina Shail D. Noor Alam, "One Person Company in Asia and Europe: A Comparative Study," *Journal of Legal Studies*, 14, 2(2023), 608.

29. Ince, Op. Cit. 25.

بهره‌مندی از مسئولیت محدودی است که حقوق شرکت‌ها اعطا می‌کند.^{۳۰} کاستن از مالیات بر درآمد از دیگر انگیزه‌های مهم در تأسیس این نوع شرکت است.^{۳۱} البته از دیدگاه ایجاد شخص حقوقی به نام شرکت، تفاوتی بین شرکت عادی و تک‌شریک نیست؛ شرکت تک‌عضو، نهاد مستقلی نسبت به سایر شرکت‌ها نبوده و به لحاظ ماهیتی نوع جدیدی در کنار سایر شرکت‌ها نیست، بلکه وصفی اضافی برای شرکت‌های تجاری بوده و تنها از جهت تأسیس با سایر شرکت‌ها متفاوت است؛ بنابراین ماهیت شرکت تک‌عضو، ماهیت شرکت تجاری به‌علاوه ویژگی تک‌عضوی است.^{۳۲} ولی تک‌عضوی بودن سبب تفاوت‌هایی در برخی از زمینه‌ها از قبیل اداره و وظایف مجمع عمومی در این نوع از شرکت‌ها است.^{۳۳}

در قانونگذاری‌های مرتبط با تجویز تأسیس شرکت تک‌شریک دو رویکرد اتخاذ شده است؛ برخی کشورها نظیر سنگاپور (کامن‌لا) صرفاً مقرر موجود را اصلاح کرده و قید تک‌شریک را در متن موجود اضافه نموده‌اند (۲۰۰۶). بند الف ماده ۲۰ قانون شرکت‌های این کشور که قبل از اصلاح مقرر می‌داشت «شرکت باید حداقل دو عضو داشته باشد»، بعد از اصلاح بدین‌صورت درآمد: «شرکت حداقل یک عضو خواهد داشت». ولی هیچ مقرر یا بند مشخصی در مقایسه با شرکت‌های عادی در خصوص شرکت تک‌عضو پیش‌بینی نشده است؛ بنابراین شرکت با مسئولیت محدود تک‌شریک در این نوع سیستم‌ها متفاوت از دیگر شرکت‌های با مسئولیت محدود تلقی نمی‌شود. در مقابل برخی کشورها در خصوص این نوع شرکت‌ها مقرر خاصی با احکام مشخص پیش‌بینی کرده‌اند. برای نمونه در قانون شرکت‌های چین (حقوق نوشته) (۲۰۰۶)^{۳۴} فصل فرعی

30. Michael J. Trebilcock, Paul Halpern and Stuart Turnbull, "An Economic Analysis of Limited Liability in Corporation Law," *University of Toronto Law Journal*, 30, 2(1980), 117; Robert A. Esperti and Renno L. Peterson, *Incorporating Your Talents: A Guide to One-Man Corporations or How to Lead a Sheltered Life* (New York: McGraw-Hill Book Company, 1984), 13.

31. Philip Lipton and Abe Herzberg, *Understanding Company Law*, 13th ed. (Pymont: Lawbook Co., 2006), 27.

۳۲. جعفر نوری یوشانلویی و مجتبی بانسی، «جایگاه شرکت تک‌عضو در حقوق ایران و اتحادیه اروپا»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، ۴۷، ۳(۱۳۹۶)، ۵۷۴.

۳۳. لازم به ذکر است شرکت تک‌عضو نهادی مستقل از مؤسسه فردی (مالکیت انحصاری) است. مؤسسه فردی، یک نهاد بازرگانی است که شخصیت حقوقی ندارد و دارنده آن، مسئول پرداخت بدهی‌های مؤسسه است. تأسیس این نهاد نیازی به تشریفات خاص ندارد و هر تاجری بدون آنکه خود بداند ممکن است صاحب این نهاد باشد. مثلاً در حقوق ایران، مالک نمایشگاه اتومبیل که دلال و در نتیجه تاجر محسوب می‌شود، صاحب این مؤسسه است. در حالی که شرکت تک‌شریک نیاز به ثبت دارد و پس از ثبت است که شخصیت حقوقی پیدا می‌کند.

۳۴. در چین شرکت تک‌شریک می‌تواند از طرف شخص حقیقی یا حقوقی تأسیس شود، ولی شخص حقیقی تنها می‌تواند یک شرکت تک‌شریک تأسیس نماید. ثبت شرکت ضروری بوده و تاریخ تأسیس تاریخ صدور مجوز کسب‌وکار شرکت است. وضعیت تک‌شریک بودن شرکت می‌بایست در گواهی تجاری و ثبتی شرکت قید گردد. حداقل سرمایه شرکت ۱۰۰ هزار یوان است که می‌بایست کل این مبلغ در زمان ثبت پرداخت گردد.

(بخش سوم از فصل دوم قانون) به صورت مشخص به این نوع شرکت‌ها اختصاص پیدا کرده و در آن احکام خاصی هم پیش‌بینی شده است از جمله پیش‌بینی حداقل سرمایه لازم جهت تأسیس و معکوس کردن بار اثبات مسئولیت محدود. در این کشورها مقررات ناظر به شرکت‌های مرسوم لازم‌الاجراست، مگر اینکه مغایر با مقررات خاص شرکت‌های تک‌عضو باشد.

۳- ارزیابی دلایل امکان تأسیس شرکت تک‌عضو

برای بررسی امکان تأسیس شرکت تک‌شریک و ارزیابی دلایل موافقان و مخالفان لازم است ابتدا ماهیت حقوقی شرکت تجاری مورد توجه قرار گیرد. در خصوص ماهیت حقوقی شرکت تجاری دو نظریه اصلی مطرح است؛

۳-۱- نظریه قراردادی

وفق این نظریه، شرکت چیزی جز قرارداد نیست، چراکه قرارداد شرکت، روابط بین شرکا را تنظیم می‌کند و در روابط میان شرکا در اغلب موارد، قرارداد شرکت بر مقررات قانون تجارت ارجح است.^{۳۵} ماده ۱۸۳۲ قانون مدنی فرانسه تجلی این رویکرد است: «شرکت در صورتی تشکیل می‌شود که دو یا چند شخص در نتیجه قرارداد توافق کنند که مال یا صنعتشان را برای یک فعالیت مشترک با قصد نفع‌بری یا منتفع شدن از پس‌اندازی که ممکن است از آن ناشی شود، اختصاص دهند». با پذیرش نظریه قراردادی، تشکیل شرکت تک‌شریک ممکن نبوده و چنین شرکتی غیرمتعارف است و انطباقی با مفهوم شرکت ندارد؛ بنابراین شرکتی که در آن کلیه سهام در اختیار یک شخص باشد، نمی‌تواند شرکت تلقی شود.^{۳۶} مهم‌ترین دلیل فقهی بر عدم پذیرش شرکت تک‌عضو نیز تلقی قراردادی از شرکت است که شرکت اجتماعی از دو نفر یا بیشتر است.^{۳۷} در همین راستا گفته شده که هرچند قانونگذار عنوان این نهاد را «شرکت تک‌نفره» نهاده است، اما تردیدی نیست که این نهاد، شرکت به معنای خاص و سنتی آن محسوب نمی‌شود؛ زیرا در ماهیت، شخصی با اختصاص بخشی از دارایی خود به یک شخصیت حقوقی و بدون قصد آمیختن دارایی خویش با دارایی دیگران، مبادرت به تأسیس نهادی مستقل می‌کند؛ بنابراین از آنجا که لازمه تحقق شرکت - اعم از مدنی و تجاری - امتزاج دارایی اشخاص است، شرکت تک‌نفره نهادی به شمار می‌آید که نمی‌توان آن را «شرکت» بماهو شرکت تلقی کرد؛ بلکه نهادی تجاری و مشروع است که از حیث کارکرد، واجد

۳۵. حسین خزاعی، حقوق شرکت‌های تجاری، جلد ۱ و ۲ (تهران: نشر قانون، ۱۳۸۵)، ۲۳-۲۴.

36. Miao Beihui, "A Comparative Study of Legal Framework for Single Member Company in European Union and China", *Journal of Politics and Law*, 5, 3(2012), 6.

۳۷. پریسا مشایخی، «ظهور شرکت تک‌نفره در ایران» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزش عالی علامه محدث نوری (ره)، ۱۳۹۵)، ۳۶.

آثار و کارایی سایر شرکت‌های تجاری بوده و امروزه وجود آن برای توسعه روابط بازرگانی ضروری می‌نماید. با این وصف با رجوع به عرف و عادت، قدر متیقن از مفهوم شرکت آن است که تحقق آن مستلزم حضور حداقل دو شخص باشد و تفسیر موسع از مفهوم شرکت، خارج از این چهارچوب به معنای عدول از مسیر عرف و عادت خواهد بود.^{۳۸}

۳-۲- نظریه سازمانی

وفق این نظریه، شرکت یک تأسیس حقوقی است؛ بنابراین شرکت تجاری به‌صرف قرارداد طرف‌ها تشکیل نمی‌شود، بلکه تشکیل آن بسته به یک سلسله اقدامات خارج از قرارداد است که توسط قانونگذار تعیین می‌شود. با پذیرش این نظر امکان تشکیل شرکت تک‌شریک ممکن است، چراکه در مرحله تشکیل آنچه به شرکت اعتبار می‌دهد، حکم قانون است و قانون می‌تواند تشکیل شرکت‌های با عضو واحد را وضع و پیش‌بینی کند. این نظریه مبتنی بر شناسایی شخصیت حقوقی برای شرکت تجاری به‌موجب حکم قانون است و این امر به‌ویژه در مورد شرکت تک‌عضو مصداق دارد.^{۳۹}

با توسعه نقش شرکت در اقتصاد ملی و بین‌المللی، تمرکز از ماهیت شرکت به‌عنوان یک قرارداد به تلقی از شرکت به‌مثابه یک سازمان حقوقی و اقتصادی تغییر یافته است.^{۴۰} تحقق شرکت تک‌شریک مستلزم آن است که تمرکز از «شراکت» به «شرکت» به‌مثابه شخص حقوقی معطوف شود.^{۴۱} با این تصور است که شرکت می‌تواند بدون وجود قرارداد در معنای مرسوم کلمه، از طرف یک شخص نیز تأسیس شود.^{۴۲} در این منطق حقوقی، شکل‌گیری یک شرکت تجاری بیش از آنکه به وجود افراد متعدد وابسته باشد، به وجود دارایی و ثروت وابسته است، فارغ از اینکه این سرمایه متعلق به یک فرد و یا افراد متعدد باشد، زیرا هدف نهایی شرکت، ایجاد فضای مناسب کسب سود و کارکرد اصلی شرکت نظم‌دهی به فضای بازرگانی به‌منزله شخصیتی مستقل

۳۸. آرش بادکوبه هزاوه، «قواعد حقوقی حاکم بر شرکت‌های تک‌نفره»، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، ۱۹، ۷۶ (۱۳۹۴)، ۱۸۹؛ محمدجعفر جعفری لنگرودی، علم حقوق در گذر تاریخ (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۷)، ۱۴۵.

۳۹. پاسبان، پیشین، ۵۱.

۴۰. سید علی سجادی، «تحلیل شرکت از دیدگاه اقتصادی»، حقوق خصوصی، ۵، ۱۱۳ (۱۳۸۷)، ۹۷-۱۱۴.

Jules Silk, "One Man Corporation: Scope and Limitations", *University of Pennsylvania Law Review*, 100, 6(1952), 583.

41. Partnership

42. Katinka Beretka, "Concept of Single Member Companies in the Light of EU Harmonisation: Comparative Analysis of Serbia, Germany, United Kingdom" (LL.M. Short Thesis, Central European University, 2010), 2.

و معرفی این نهاد به دنیای تجارت است.^{۴۳}

مخالفتان امکان تأسیس شرکت تک‌شریک استدلال‌های متعددی را مطرح می‌کنند که مهم‌ترین آنها به شرح زیر است؛

قاعده وحدت دارایی اشخاص یکی از مبانی مهم مخالفت است. به استناد قواعد بنیادین حقوق مدنی، هر شخصیتی تنها یک دارایی دارد و این دارایی قابل تجزیه نیست.^{۴۴} هر کس با تمام دارایی و اموال خود مسئول پرداخت دیون و تعهدات مالی خود است و نمی‌تواند قسمتی از دارایی خود را برای دسته معینی از معاملات اختصاص دهد و از دسترس طلبکاران دور سازد. با تشکیل شرکت تک‌شریک، شخص می‌تواند اموال و دارایی خود را تجزیه و خطرهای ناشی از مسئولیت، عدم مهارت در تجارت و کوتاهی در آن را به دیگر اشخاص جامعه تحمیل کند. در حالی که وحدت دارایی و مسئولیت نامحدود موجب تمایل عمومی به انجام معاملات با دیگران می‌شود، چراکه تجار خطر فعالیت‌های خود را از محل دارایی خود جبران می‌کنند.

در پاسخ می‌توان گفت نخست اینکه دارایی با تأسیس شرکت تک‌شریک تجزیه نمی‌شود، چراکه در واقع دو شخصیت وجود دارد؛ شرکت تک‌شریک و شریک واحد.^{۴۵} دوم اینکه با پذیرش تئوری شخصیت حقوقی، شخص می‌تواند با اختصاص دارایی خود به فعالیت‌های تجاری شخص حقوقی ایجاد کند، همچنان که در وقف هست. وفق ماده ۳ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳/۱۰/۰۶، هر موقوفه دارای شخصیت حقوقی است. از حکم قانون و سابقه فقهی آن می‌توان به‌عنوان یک مبنا فقهی و حقوقی شرکت با عضو واحد استفاده کرد. در واقع وقتی شخص می‌تواند با تخصیص اموال خود به امور معین باعث ایجاد شخصیت حقوقی شود، این امکان که وی بتواند با تخصیص بخشی از اموال خود به فعالیت تجاری شرکتی را تأسیس نماید، ممکن است. با این تفاوت که در وقف رابطه واقف و موقوفه قطع می‌شود (ماده ۵۵ قانون مدنی)، در حالی که در شرکت تک‌عضو، رابطه عضو و شرکت قطع نشده و ایشان به‌عنوان شریک واحد در شرکت مشارکت دارد. در حقوق فرانسه نیز نظریه اموال تخصیصی که به معنای تخصیص دارایی معین به هدف معین است، موجب شناسایی شرکت تک‌عضو با مسئولیت محدود در موارد منصوص شده که استثنایی بر اصل وحدت دارایی در حقوق فرانسه است.^{۴۶}

۴۳. کاویانی، پیشین، ۱۲.

۴۴. سید حسین صفایی و مرتضی قاسم‌زاده، اشخاص و محجورین (تهران: سمت، ۱۳۸۳)، ۱۸-۱۹.

۴۵. عباس نیازی، ایام کمرخانی و محسن جلیلیان، «بررسی شرکت تک‌شریک در حقوق ایران با نگاه تطبیقی»، دانشنامه حقوق اقتصادی، ۲۲، ۸ (۱۳۹۴).

۴۶. مشایخی، پیشین، ۳۶.

یکی دیگر از دلایل مخالفان، احتمال سوءاستفاده اشخاص از قالب شرکت است. به نظر این طیف با لحاظ جدایی شخصیت شریک از شرکت امکان سوءاستفاده از شرکت زیاد است. شرکت با عضو واحد این امکان را به شخص می‌دهد که به انجام فعالیت مبادرت ورزد، بی‌آنکه تمام خطر آن را خود متحمل شود و بدین ترتیب اشخاص می‌توانند دارایی خود را تجزیه کرده و خطرات ناشی از بی‌تجربگی، تسامح و بداقبالی خود را به دیگران تحمیل نمایند. اثر منفی این امر بر اقتصاد این است که ضریب ریسک فعالیت‌های اقتصادی را به میزان بالایی برای اشخاص طرف معامله با شرکت افزایش می‌دهد.^{۴۷}

همچنین احتمال سوءاستفاده از قالب شرکت نمی‌تواند عدم شناسایی شرکت تک‌عضو را توجیه کند؛ نخست اینکه این احتمال در سایر شرکت‌ها نیز وجود دارد، چراکه در شرکت‌های سرمایه‌ای مسئولیت شرکا محدود به آورده بوده و احتمال سوءاستفاده در قالب شرکت با حضور دو شخص نیز ممکن است؛ بنابراین قابل توجیه نیست که شرکت با مسئولیت محدود بتواند بین دو شخص تأسیس شود ولی با یک شخص نتواند تشکیل شود. در پرونده سالومون علیه شرکت سالومون و شرکا (۱۸۹۷)^{۴۸}، لرد هرشل^{۴۹} اظهار داشته است که اگرچه شرکت خوانده بوده و از شرکت‌های معمولی متفاوت است، اما در عمل بسیار پیش می‌آید که یک شرکت سهامی در عمل متعلق به سه یا چهار نفر باشد و سایر سهام‌داران یا هیچ منفعتی در شرکت ندارند و یا سهم آنان بسیار ناچیز است. در این شرایط نمی‌توان توجیه کرد که چرا تشکیل شرکت با هدف جریان سرمایه جهت تجارت و با امتیاز مسئولیت محدود برای دو، سه یا چند نفر مجاز است، اما برای یک شخص امکان آن وجود ندارد. طبیعی است که تأسیس شرکت در هر حالت منوط به رعایت الزامات قانونی و تشکیل معتبر آن باشد. از منظر طلبکار نیز تفاوتی ندارد که سرمایه شرکت در مالکیت هفت نفر با سهام برابر باشد، یا اینکه تقریباً تمامی سهام در تملک یک شخص باشد که در عمل کل منافع شرکت را دریافت می‌کند.^{۵۰} در بیان دیگری گفته شده که جادویی در اعداد و شماره‌ها نیست و نظم عمومی نیز مقرر نمی‌کند که سه شخص بتوانند مسئولیتشان را محدود کنند و برای برخی اهداف شخصیت حقوقی متفاوتی از شخصیت خودشان به وجود آورند، ولی شخص واحد نتواند این کار را انجام دهد.^{۵۱}

47. Jianlin Chen, "Clash of Corporate Personality Theories: A Comparative Study of One-Member Companies in Singapore and China," *Hong Kong Law Journal*, 38(2008), 426

اصغر محمودی، «تشکیل شرکت با عضو واحد»، مجله دانشکده علوم انسانی، ۱۴، ۶۱ (۱۳۸۴)، ۱۲۷.

48. Salmon V. Salmon & Co. Ltd 1897

49. Lord Herschell

50. Bernard F. Cataldo, "Limited Liability with One-Man Companies and Subsidiary Corporations", *Law and Contemporary Problems*, 18(1953), 479.

51. E. R. Latty, "A Conceptual Tangle and the One or Two Man Corporation", *North Carolina Law*

دوم اینکه حتی اگر پذیرفته شود که ممکن است شخص با سوءاستفاده از قالب شرکت به ضرر اشخاص ثالث اقدام نماید، می‌توان با پذیرش تئوری رفع شخصیت حقوقی شرکت به مسئولیت شخصی شریک رأی داد. همچنان که می‌دانیم با لحاظ جدایی شخصیت شرکت از شریک واحد، دیون شرکت شریک را متأثر نمی‌کند و شرکت در برابر طلبکاران مسئول خواهد بود. لیکن وقتی سهام‌دار واحد محدودیت‌های تحمیل‌شده از طرف قانون را نقض می‌کند، رژیم استثنایی مسئولیت اعمال خواهد شد.^{۵۲} رفع پرده شخصیت حقوقی مبتنی بر فرض وجود حائلی مابین سهام‌داران و شرکت است. این حائل که سهام‌داران و شرکت را از هم جدا می‌کند، در صورت تحقق اوضاع و احوال استثنایی برداشته می‌شود. در رأیی از دادگاه فدرال آلمان آمده است که تفکیک حقوقی بین شرکت و شریک انحصاری نمی‌تواند به صورت مطلق و بدون استثنا مورد توجه قرار گیرد. در صورتی که اوضاع و احوال اقتصادی، قاضی را قانع سازد که به جدایی شخصیت و دارایی شرکت و سهام‌دار اعتنایی نکند، شخص حقوقی و شریک انحصاری باید چنان تلقی شوند که گویی یک نفر و هویت واحدند.^{۵۳} در کامن‌لا نیز پرونده‌های متعددی در خصوص خرق حجاب شرکت در فرض تقلب مطرح شده است. به عنوان نمونه می‌توان به پرونده جونز علیه لیپمن^{۵۴} اشاره کرد. در این پرونده لیپمن طبق قرارداد بیع متعهد شده بود که مبیع را به جونز منتقل نماید. ولی ایشان به منظور اجتناب از عمل به تعهدش، شرکتی را تأسیس و مبیع را به شرکت منتقل می‌نماید. دادگاه با استناد به تقلب و سوءاستفاده خوانده در استناد به شخصیت حقوقی شرکت جهت فرار از مسئولیت قراردادی به خرق شخصیت حقوقی شرکت رأی صادر کرد.^{۵۵}

همچنین است فرضی که در زمان تأسیس، سرمایه مناسبی برای تشکیل شرکت تأمین نمی‌شود.^{۵۶} در صورتی که شرکتی بدون داشتن سرمایه اساسی تشکیل شده باشد، به طوری که شرکت دارایی مکفی برای ادای دیون نداشته باشد، تأسیس چنین شرکت بی‌بنیه‌ای برای رها شدن از مسئولیت شخصی غیرعادلانه است؛ بنابراین در صورتی که سرمایه شرکت واهی است یا در مقایسه با تجارتی که قرار است انجام شود، ریسک ضرر و زیان ناشی از آن ناچیز باشد، این امر دلیل

Review, 34, (1995-1996), 477.

۵۲. این رژیم مسئولیت حقوقی معمولاً تحت عناوین مختلف *Piercing or Lifting the Corporate Veil* و *Disregarding the Corporate Entity Breach in the Wall of the Corporation* مورد اشاره قرار می‌گیرد که می‌توان آن را تحت عنوان رفع پرده شخصیت حقوقی شرکت ترجمه کرد.

53. E. J. Cohn and C. Simitis, "Lifting the Veil in the Company Laws of the European Continent", *The International and Comparative Law Quarterly*, 12, 1(1963), 189.

54. Jones v. Lipman

۵۵. برای ملاحظه پرونده‌های دیگر، نک: محمد رجبعلی دماوندی و دیگران، «مفهوم و مبانی قاعده خرق حجاب شخصیت حقوقی و پیامدهای آن در حقوق انگلستان و ایران»، پژوهشهای حقوقی، ۲۱، ۵۱ (۱۴۰۱)، ۳۵۹-۳۸۹.

56. Cohn and Simitis, Op. Cit. 199-201.

مناسبی جهت عدم شناسایی شخصیت حقوقی شرکت است. با برداشتن پرده شخصیت حقوقی، دیگر این دفاع که دین مربوط به شرکت بوده و ارتباطی به عضو ندارد، قابل استماع نخواهد بود.^{۵۷} برخی دیگر نیز با تکیه بر مسئولیت‌های اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی شرکت اظهار می‌دارند که هدف شرکت می‌بایست توسعه تجارت و مشارکت در رشد پایدار بوده و این امر نقش اجتماعی و محیط زیستی جدیدی را برای تجارت در اقتصاد جهانی طلب می‌کند. حال کدام یک از نقش‌های مذکور می‌تواند از طرف شرکت تک‌عضو در اجتماع عملی شود؟ هدف ملموس پشت تأسیس شرکت تک‌شریک عبارت است از توسعه فعالیت‌های اقتصادی با ریسک مدیریت‌پذیر. با توجه به اینکه که شرکت متشکل از تنها یک عضو است، برخلاف شرکت‌های چند عضوی، عضو واحد در برابر کسی در مدیریت شرکت مسئولیتی نخواهد داشت. به‌علاوه شرکت تک‌عضو عموماً از طرف اکثریت جامعه مورد استقبال قرار نمی‌گیرد. بر همین اساس برخی منتقدین بیان می‌کنند که شرکت تک‌شریک ابزاری است که از طرف طرفداران مکتب سرمایه‌داری به‌منظور فرار از ریسک تعبیه شده است.^{۵۸} در پاسخ به این طیف می‌توان گفت که نخست، رشد قابل توجه شرکت‌های تک‌شریک به کل برخلاف آن چیزی است که ادعا می‌شود. دوم، فرار از ریسک مختص شرکت تک‌شریک نیست و در سایر شرکت‌های سرمایه‌ای هم مصون ماندن از ریسک فعالیت مدنظر هست، ولی این انگیزه مانع از تأسیس شرکت نشده است.

۴- راهکارهای تعدیل معضلات عملی شرکت‌های تک‌شریک

با اینکه تأسیس شرکت تک‌شریک بر خوردی با اصول ناظر به حقوق شرکت‌ها ندارد، ولی در مقام عمل این نوع شرکت‌ها مشکلاتی را به بار می‌آورند که به‌منظور حذف یا تعدیل آنها راهکارهایی پیش‌بینی شده است؛ یکی از مسائلی که مطرح می‌شود، این است که با لحاظ تک‌عضو بودن، جلسات عمومی شرکت با حضور یک شخص انجام می‌شود؛ شخص دیگری وجود ندارد که مدیریت نامناسب یا اقدامات خودسرانه وی را کنترل نماید و مدیریت نامناسب نمی‌تواند توسط همان شخص کنترل شود. همچنان که قاعده مشهور در حقوق و عدالت طبیعی بیان می‌دارد که هیچ‌کس نمی‌تواند قاضی کار خود باشد. در این صورت چه کسی در خصوص صداقت و شفافیت

۵۷. در حقوق انگلستان استناد به این نظریه مستلزم جمع چند معیار است؛ شرکت تحت کنترل انحصاری شریک باشد؛ شریک از موقعیت انحصاری خود سوءاستفاده کرده باشد و این سوءاستفاده از موقعیت منتهی به خسارت خواهان بشود. نک: مرتضی شهبازی‌نیا و دیگران، «عبور از شخصیت حقوقی شرکت در فرض تقلب شریک در حقوق ایران و انگلیس»، حقوقی دادگستری، ۷۴(۱۳۹۰)، ۹-۳۹.

58. Ali Rehmat, "Whether the Idea of Single Member Company (SMC), Is a Device to Exploit and to Avoid the Corporate Liability by the Capitalist? A Critical Analysis of Section 160 of (Pakistan) Companies Ordinance, 1984", *IALS Student Law Review*, 3, 1(2015), 3.

عضو واحد قضاوت خواهد کرد؟ در این خصوص پیشنهاد شده که وبسایت رسمی اجباری تأسیس شود که در آن کلیه اطلاعات راجع به فعالیتهای شرکت تک عضو در دسترس باشد و این وبسایت از طرف مأمور ذیصلاح نهاد مربوط، تحت نظارت قرار گیرد؛ همچنین نظارت می تواند از طریق استفاده از لینک ویدئوکنفرانس انجام شود که فعالیتهای تک عضو را تحت کنترل قرار دهد.^{۵۹}

رعایت الزامات قانونی افشا از طرف شریک واحد به ویژه برای مقابله با اغفال و فریب طلبکاران، یکی دیگر از این موارد است. از آنجایی که شرکتهای تک شریک ویژگیهای خاصی دارند، وضعیت شرکتهای تک عضو باید به نحو مؤثری به عموم اعلام گردد. ماده ۳ دستورالعمل اروپا بیان می دارد: وقتی شرکتی در نتیجه تجمیع سهامش در کنترل شخص واحد، شرکت تک عضو می شود، این واقعیت همراه با هویت شریک واحد می بایست در دفتر ثبت موضوع ماده (۱) ۳ و ۲۰ دستورالعمل ثبت شود. در صورتی که عضو واحد از انجام چنین کاری امتناع ورزد، شخصاً مسئول تعهداتی خواهد بود که در این فاصله شرکت متقبل شده است.^{۶۰} ماده (۲) ۴۰ قانون شرکتهای با مسئولیت محدود خاص آلمان مقرر می دارد که ادغام سهام در دستان یک عضو بدون تأخیر غیرموجه می بایست به دفتر ثبت تجاری اعلام شود. در ماده ۱۲۳ قانون شرکتهای انگلیس ۲۰۰۶ نیز مقرر شده است که وضعیت شرکت از حیث وجود شریک واحد می بایست در دفتر ثبت اعضای شرکت ثبت گردد.

تأمین سرمایه مناسب جهت انجام فعالیت تجاری در قالب شرکت تک شریک، الزام دیگری است که مورد توجه قرار گرفته است؛ اینکه تأمین چه میزان سرمایه ای مناسب است، به نوع تجارت، مکان آن و... بستگی دارد.^{۶۱} برای مثال حداقل سرمایه لازم جهت تأسیس شرکت تک شریک در انگلیس ۲۵ هزار یورو است. از این تعداد باید ۲۵ درصد آن در زمان تأسیس شرکت پرداخت شود. در ایتالیا حداقل سرمایه لازم برای شروع این نوع شرکت ۱۰۰۰ یورو است که می بایست یکجا قبل از تأسیس پرداخت شود.

در برخی سیستمها تضمین آورده شرکت تک شریک مورد توجه قرار گرفته است. بدین صورت که اگر قبل از ثبت، عضو واحد به طور کامل، آورده نقدی اش را پرداخت نکرده و یا آورده غیرنقدی اش را تأمین نکرده باشد، مجبور است که تضمینی داده و گواهی معادلی به دفتر ثبت همزمان با درخواست ثبت ارائه نماید.^{۶۲} در ایتالیا کل سرمایه شرکت تک عضو باید در بانک به ودیعه گذاشته شود، در حالی که در مورد شرکتهایی که توسط بیش از یک عضو تأسیس می شوند، تودیع فقط سدهم سرمایه در بانک

59. Ibid. 6.

60. Janet Dine, Marios Koutsias & Michael Blecher, *Company Law in the New Europe* (Cheltenham: Edward Elgar, 2007), 216.61. Resat Atabek, "Tek Ortaklı Şirket", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 14, 1(1987), 31.

62. Dine, Koutsias & Blecher, Op. Cit. 216.

ضروری است.^{۶۳}

محدود کردن امکان تأسیس بیش از یک شرکت، راهکار دیگر است. در خصوص امکان تأسیس بیش از یک شرکت از طرف شخص حقیقی رویکردهای متفاوتی موجود است. در آلمان و فرانسه، محدودیتی برای مؤسس حقیقی شرکت تک‌عضو وجود ندارد که این وضعیت را در شرکت تک‌شریک دیگر نیز داشته باشد.^{۶۴} در مقابل در ایتالیا و بلژیک، شخص حقیقی نمی‌تواند عضو واحد بیش از یک شرکت تک‌عضو باشد. طبق ماده ۵۸ قانون چین، شرکت با مسئولیت محدود تک‌عضو می‌تواند از طرف شخص حقیقی یا حقوقی ایجاد شود. لیکن طبق ماده ۵۹، شخص حقیقی تنها می‌تواند یک شرکت با مسئولیت محدود تک‌شریک تشکیل دهد. همچنین وفق ماده B ۳۲ قانون بنگلادش، هر شخص حقیقی می‌تواند برای هر هدف قانونی شرکت تک‌شریک تشکیل دهد، ولی این شخص نمی‌تواند بیش از یک شرکت تک‌شریک تشکیل دهد.

کنترل معامله با خود موضوع دیگری است که مورد توجه قرار گرفته است. ماده ۵ دستورالعمل دوازدهم اروپا مقرر می‌دارد که قراردادهای مابین عضو واحد و شرکت بایستی در صورت جلسات ثبت شود و یا به صورت مکتوب درآید. در ایتالیا، قراردادهای مابین عضو واحد و شرکت باید در دفتر ثبت هیئت‌مدیره ثبت شود. ماده (۴) ۳۵ قانون شرکت‌های با مسئولیت محدود آلمان مقرر می‌دارد که هرگونه دادوستد مابین شرکت با مسئولیت محدود تک‌عضو و سهام‌دارش می‌بایست در صورت جلسات یا هر شکل دیگر ثبت شود. هدف این دست از مقررات، ایجاد شفافیت در معاملات مابین عضو و شرکت است. همچنین در فرانسه مقرر شده که تصمیمات شرکت توسط خود شریک اتخاذ شود و ایشان نمی‌تواند اختیارات خود را به دیگری واگذار نماید (ماده ۱-۶۰ قانون فرانسه در خصوص شرکت‌های تجاری). هر تصمیمی که برخلاف این موارد اتخاذ شود، می‌تواند با اعتراض ذی‌نفع باطل اعلام شود. به علاوه در صورتی که عضو واحد مدیریت شرکت را عهده‌دار باشد، می‌بایست از انعقاد قرارداد با شرکت همچون وام، تضمین و... منع شود.^{۶۵}

۵- شرکت تک‌عضو در نظام‌های حقوقی

لیختن‌اشتاین اولین کشوری است که شرکت تک‌عضو را در سیستم حقوقی خود شناسایی کرده است.^{۶۶} قبل از تصویب دستورالعمل دوازدهم شورای اروپا راجع به شرکت با مسئولیت محدود خاص تک‌شریک (مصوب ۲۱ دسامبر ۱۹۸۹) که بعدتر به صورت دستورالعمل شماره ۱/۱۰۲

63. Bruno Cova, "Italy: Company Law: Implementation of EC Directives", *International Company and Commercial Law Review*, 4, 6(1993), 15.

64. D. Weber-Rey, "Germany: Company Law: Single Member Companies", *International Company and Commercial Law Review*, 4, 5(1993), 88.

65. Muzaffer Eroglu, "Single-Member Companies in Turkish Law", *SSRN Electronic Journal*, (2008), 1269-1284.

66. Beihui, Op. Cit. 1.

۲۰۰۹ درآمده است، کمتر کشوری را می‌توان یافت که در آن شرکت تک‌شریک شناسایی شده باشد. ماده ۲ دستورالعمل بیان می‌دارد: شرکت به هنگامی که تأسیس می‌شود، می‌تواند فقط یک عضو داشته باشد. همچنین است وقتی که همه سهام آن در اختیار شخص واحد قرار می‌گیرد. دستورالعمل تأسیس شرکت‌های تک‌شریک سهامی عام را به ترجیح خود اعضا واگذار کرده است. ماده ۶ دستورالعمل بیان می‌دارد: در صورتی که دولت عضو، شرکت‌های تک‌عضو مقرر شده در بند یک ماده ۲ را در خصوص شرکت‌های سهامی عام نیز اجازه می‌دهد، این دستورالعمل اعمال می‌شود.^{۶۷}

این نوع شرکت‌ها در دانمارک (۱۹۷۳)، آلمان (۱۹۸۰)، فرانسه (۱۹۸۵)، هلند (۱۹۸۶)، بلژیک (۱۹۸۷)، ایتالیا (۱۹۹۳)، اسپانیا (۱۹۹۵)، پرتغال (۱۹۹۷)، اتریش (۱۹۹۶)، پاکستان (۲۰۰۳)، سنگاپور (۲۰۰۴)، چین (۲۰۰۵)، سوئیس (۲۰۰۸) و هند (۲۰۱۳) قانونی شناخته شده است. در فرانسه اولین بار لایحه شناسایی شرکت تک‌شریک به پارلمان فرانسه از طرف ژان مایار و ژرژ بورو^{۶۸} ارائه شد، ولی لایحه از طرف کمیسیون تجاری و پارلمان رد شد و در نهایت طبق قانون شماره ۸۵-۶۹۷، ۱۱ جولای ۱۹۸۵ شرکت با مسئولیت محدود تک‌شریک شناسایی شد.^{۶۹} در آلمان تا زمانی که موضوع به صراحت مورد شناسایی قرار گیرد، رویه قضایی در فرضی که شرکت بعد از تشکیل حداقل قانونی را از دست می‌داد و تمام سهم‌الشرکه شرکت در اختیار یک شریک قرار می‌گرفت، حکم به انحلال شرکت نمی‌داد؛ با این استدلال که شرکت به‌عنوان یک شخص حقوقی، حقوق و التزاماتی دارد که به‌طور تمام و کمال از تعداد و شخصیت اعضا مستقل است.^{۷۰} از سال ۱۹۸۰ به بعد است که در این کشور تشکیل شرکت‌های با مسئولیت محدود تک‌شریک به‌صورت رسمی اجازه داده شد. ماده ۱ قانون راجع به شرکت‌های با مسئولیت محدود مقرر می‌دارد که طبق این قانون، شرکت‌های با مسئولیت محدود می‌توانند برای هر هدفی از طرف یک یا چند شخص تشکیل شوند. ماده ۲ قانون شرکت‌های سهامی نیز مقرر می‌دارد که یک یا چند شخص که پذیره‌نویسی سهام شرکت را بر عهده می‌گیرند، مواد اساسنامه شرکت را تنظیم می‌کنند.

در حقوق انگلیس با اینکه مفهوم شرکت تک‌شریک از دوران قرون وسطی شناسایی شده

67. Salih Tayfun, "A Legal Effect of European Union's Business Law Policy: Single Member Companies in Turkish Law" (1st Law & Political Science Conference, Vienna, 28 August, 2017), 23.

68. Jean Maillard & Georges Bureau

69. Frank Wooldridge, "The Draft Twelfth Directive of Single- Member Companies", *Journal of Business Law*, (1989), 86-90.

۷۰. محمد عیسائی تفرشی و سعیده امیرتیموری، «شرکت تجاری تک‌عضوی و تطور تاریخی آن مطالعه تطبیقی»،

پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۱۷، ۷۹ (۱۳۹۲)، ۱۴۷.

است،^{۷۱} ولی نخستین رأی شاخصی که به‌طور عملی شناسایی شرکت تک‌شریک را بنیان نهاد، پرونده سالومون علیه شرکت سالومون و شرکا بود. در این پرونده، آقای سالومون شرکتی را با مشارکت همسر، چهار پسر، یک دختر و خود تأسیس کرد؛ به نحوی که از مجموع ۲۰۰۰۷ سهم شرکت، ۲۰۰۰۱ سهم به وی و شش سهم باقی‌مانده به سایر اعضای خانواده اختصاص داشت. در پی بروز مشکلات مالی، سالومون اقدام به انتشار و فروش اوراق قرضه نمود، لیکن شرکت در نهایت منحل شد و دارایی‌های آن صرفاً کفاف پرداخت مطالبات دارندگان اوراق قرضه را می‌داد و طلبکاران عادی امکان استیفای حقوق خود را نیافتند. خواهان‌ها استدلال می‌کردند که شرکت فقط پوششی برای فریب طلبکاران بوده و در واقع به‌مثابه نماینده آقای سالومون عمل می‌کرده است و سایر اعضا تنها به‌صورت شرکای اسمی، به‌منظور تحقق حد نصاب قانونی تأسیس شرکت - که در آن زمان هفت نفر مقرر شده بود - حضور داشته‌اند. با این حال مجلس لردان حکم داد که شرط قانونی عضویت هفت شریک رعایت شده است و صرف اینکه برخی از اعضا تنها مالک یک سهم باشند، منع قانونی نداشته و خللی در اعتبار شخصیت حقوقی شرکت وارد نمی‌کند. همچنان که ملاحظه می‌گردد از آن دوران انگلستان با شرکت تک‌شریک آشنا بوده و آن را پذیرفته است. با تصویب ماده ۷ قانون شرکت‌های انگلیس مصوب ۲۰۰۶، شخص واحد به‌طور رسمی قادر شد هرگونه شرکتی را تأسیس نماید. افزون بر این انگلستان در سال ۱۹۹۲ دستورالعمل اتحادیه اروپا را پذیرفت که به‌موجب آن، تأسیس شرکت‌های سهامی خاص با عضو واحد مجاز اعلام شد.

از مطالعه نظام‌های حقوقی می‌توان دریافت که در امکان تأسیس شرکت با مسئولیت محدود به‌صورت تک‌عضو اختلافی نیست، ولی در تأسیس شرکت سهامی عام به‌صورت تک‌نفره اتفاق نظر وجود ندارد. برخی نظام‌های حقوقی تأسیس شرکت سهامی به‌صورت تک‌شریک را مجاز دانسته‌اند؛ از جمله آلمان، فنلاند، هلند، اسپانیا، سوئد و انگلستان. در مقابل پاره‌ای دیگر از کشورها مانند فرانسه، چنین امکانی را به رسمیت نشناخته‌اند. در آلمان، شرکت سهامی (AG) می‌تواند توسط یک مؤسس واحد تأسیس شود. رویه آلمان در بحث شرکت‌های سهامی از طرف دانمارک، سوئد، اسپانیا و هلند نیز مورد تبعیت قرار گرفته است. همچنین در صربستان امکان تأسیس سازمان با مسئولیت محدود و در قالب شرکت سهامی وجود دارد. در فرانسه شرکت‌های سهامی نمی‌توانند به‌صورت تک‌شریک باشند و تأسیس شرکت مستلزم وجود حداقل ۷ سهام‌دار است. دلایلی چند بر این اقدام ارائه می‌شود؛ نخست، سیستم حقوق نوشته به شرکت‌های تک‌شریک رغبتی نداشته است. دوم، در مقایسه با آلمان، قانونگذار فرانسوی موضع سخت‌تری نسبت به تشکیل شرکت‌های سهامی عام دارد. برای مثال الزامات مربوط به سرمایه

71. Vanessa Edwards, "The EU Twelfth Company Law Directive", *Company Lawyer*, 19, 7(1998), 212-214.

شرکت‌های سهامی در این دو کشور متفاوت است. در آلمان طبق ماده ۷ قانون شرکت‌های سهامی حداقل سرمایه سهامی ۵۰ هزار یورو است، در حالی که در فرانسه طبق ماده ۲-۲۲۴-L سرمایه شرکت سهامی در صورتی که سهام به عموم عرضه شود، حداقل باید ۲۲۵ هزار یورو باشد. سوم، در فرانسه در مقایسه با شرکت‌های با مسئولیت خاص اهمیت خاصی به شرکت‌های سهامی عام داده شده است. برای مثال در این کشور شرکت با مسئولیت محدود نمی‌تواند تجارت‌های مرتبط با بیمه، سرمایه‌گذاری و پس‌انداز را به اجرا بگذارد. این امورات به شرکت‌های سهامی عام واگذار شده است و در این موارد منافع عمومی دارای اولویت است. لذا به شرکت تک‌شریک اجازه پرداختن به این فعالیت‌های تجاری داده نمی‌شود. ایتالیا نیز وضعیتی مشابه فرانسه دارد. در ماده ۳۳۸ قانون تجارت ترکیه که از ۲۰۱۲ لازم‌الاجرا شده، تشکیل شرکت تک‌شریک با مسئولیت محدود و سهامی تجویز شده است. در شرق آسیا نیز می‌توان به سنگاپور (۲۰۰۶) و چین (۲۰۰۵) اشاره کرد. در سنگاپور شناسایی شرکت تک‌شریک از طریق اصلاح ماده ۲۰ a قانون شرکت‌ها محقق شد. همچنین شرکت تک‌عضو در بحرین (ماده ۲۹۷ قانون تجارت ۲۰۰۱)، پاکستان (قانون شرکت‌های تجاری ۱۹۸۴ و بند ط قسمت ۴۲ از قانون کمیسیون ارز و اوراق بهادار ۱۹۹۷) و هند (قانون شرکت‌های هند ۲۰۱۳) شناسایی شده است.

۶- جایگاه موضوع در حقوق ایران با نگاهی به لایحه قانون تجارت

رویکرد موجود در فقه و حقوق ایران امکان تأسیس شرکت با حضور حداقل دو شخص است. ضرورت حضور حداقل دو شخص در مقررات مختلف ناظر به شرکت‌های تجاری مورد تأکید قانونگذار قرار گرفته است. (ماده ۳ و ۱۰۷ لایحه تجارت و مواد ۱۹، ۲۰، بند ۳ ماده ۲۲ و تبصره ۶ ماده ۶۱ و دیگر مواد قانون شرکت‌های تعاونی ۱۳۵۰).^{۷۲} با توجه به اینکه نظام حقوقی ایران مبتنی بر قانون است و در قانون، شرکت تک‌شریک تاکنون شناسایی نشده است، در بررسی‌های به‌عمل‌آمده از آرای قضایی و داوری نمونه رأی در خصوص مورد به دست نیامد. ولی قانونگذار با در نظر گرفتن واقعیات و توجه به تحولات به‌عمل‌آمده در سایر کشورها زمینه شناسایی صریح شرکت تک‌شریک را به‌صورت موردی آن‌هم در قالب با مسئولیت محدود در لایحه تجارت فراهم کرده است.

۷۲. بند ۲ ماده ۱۲۰ قانون شرکت‌های تعاونی ۱۳۵۰، کاهش تعداد اعضا از حد نصاب قانونی را از موارد انحلال شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی اعلام کرده است. در بند ۲ ماده ۵۴ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران در بیان موارد انحلال شرکت‌های تعاونی آمده است: کاهش تعداد اعضا از حد نصاب مقرر در صورتی که حداکثر ظرف مدت ۳ ماه تعداد اعضا به نصاب مقرر نرسیده باشد. بند ۵ ماده ۳۱۰ لایحه اصلاح قانون تجارت در بیان موارد انحلال شرکت مقرر داشته است: بیش از شش ماه تعداد شرکا و یا سهام‌داران شرکت از حداقل مقرر در این قانون کمتر باشد. در این صورت هر ذی‌نفعی می‌تواند انحلال شرکت را از دادگاه درخواست کند.

عدم شناسایی صریح شرکت تک‌شریک (البته قبل از تصویب لایحه قانون تجارت مصوب ۱۳۹۱) باعث شده است که محققان در توجیه شناسایی این نوع شرکت در نظام حقوقی ایران به استدلالاتی چند توسل جویند. برخی تلاش کرده‌اند با استناد به ماده ۴. قانون محاسبات عمومی پذیرش شرکت تک‌شریک از طرف قانونگذار را به اثبات برسانند.^{۷۳} طبق این ماده «شرکت دولتی واحد سازمانی مشخصی است که با اجازه قانون به صورت شرکت ایجاد می‌شود و یا به حکم قانون و یا دادگاه صالح، ملی شده و یا مصادره شده و به‌عنوان شرکت دولتی شناخته شده باشد و بیش از ۵۰ درصد سرمایه آن متعلق به دولت باشد. هر شرکت تجاری که از طریق سرمایه‌گذاری شرکت‌های دولتی ایجاد می‌شود، مادام که بیش از ۵۰ درصد سهام آن متعلق به شرکت‌های دولتی است، شرکت دولتی تلقی می‌شود». با استناد به این ماده گفته می‌شود شرکت تجاری دولتی از اشخاص حقوقی عمومی است که با عضو واحد تشکیل می‌گردد. در این طیف با لحاظ معایب شرکت تک‌شریک پیشنهاد شده که استفاده از این شخصیت حقوقی تنها در باب شرکت‌های دولتی مفید فایده است که با پشتوانه منابع دولتی می‌تواند دیون شرکت را بپردازد و احتمال سوءاستفاده و تعارض منافع نیز در آن کمتر است.^{۷۴}

استناد به ماده مذکور و همچنین پیشنهاد محدود کردن شرکت تک‌شریک به شرکت دولتی دقیق نیست. همچنان که می‌دانیم ساختار دولت به‌عنوان یک شخص حقوقی، واحد و بسیط است؛ دولت با تمام اجزا و ابعاد خود یک شخص واحد قلمداد می‌شود؛ بنابراین شرکت دولتی شخصی مستقل از دولت در معنای عام کلمه نبوده و به‌طور کلی نمی‌توان تفکیک و تمایزی بین دولت و شرکت دولتی شناسایی کرد، در حالی که در شرکت تک‌عضو جدایی شخصیت عضو از شرکت از مسلمات حقوقی است. پیشنهاد محدود کردن شرکت تک‌عضو به شرکت دولتی هم با این ایراد مواجه است که با فرض پذیرش شرکت دولتی به‌عنوان شرکت تک‌شریک و محدود کردن آن به شرکت دولتی، دیگر بحث از شرکت تک‌شریک منتفی است، چراکه در این صورت تحصیل حاصل است؛ به‌علاوه اگر مبانی لازم بر تأسیس شرکت تک‌شریک موجود باشد، دلیلی بر محدود کردن آن به شرکت دولتی موجود نخواهد بود. به بیان دیگر شرکت دولتی خصوصیت خاصی ندارد تا تحقق شرکت تک‌عضو تنها در آن مورد پذیرش قرار گیرد.

برخی دیگر از پژوهشگران در شناسایی شرکت شریک بیان می‌دارند که قانونگذار در مواد مرتبط با شرکت‌ها از جمله با مسئولیت محدود، تضامنی و... کاهش تعداد اعضای شرکت به یک عضو را از عوامل انحلال ندانسته است (ماده ۱۳۶ و ۱۱۴ قانون تجارت).^{۷۵} به بیان دیگر وفق

۷۳. محمودی، پیشین، ۱۳۰.

۷۴. نیازی، کمرخانی و جلیلیان، پیشین، ۹.

۷۵. ایمان غریب‌نواز، «تحلیل ماهیت حقوقی شرکت‌های تک‌عضو و امکان تشکیل و اداره آن در حقوق تجارت

این رویکرد در قانون تجارت فعلی هر چند برای شکل‌گیری تمام شرکت‌ها، تعداد شرکا باید بیش از یک نفر باشد، اما این قانون در مورد تقلیل تعداد شرکای شرکت بعد از تأسیس و استمرار آن ساکت است. پس با توجه به اصل استحباب باید گفت اگر تعداد شرکای شرکت بعد از تأسیس به یک نفر تقلیل یابد، اصل بر تداوم شرکت و فعالیت‌های آن است؛ بنابراین می‌توان گفت شرکت تک‌نفره در قانون تجارت فعلی به صورت استمراری و نه بدوی وجود دارد.^{۷۶}

استدلال مذکور نیز در شناسایی شرکت تک‌شریک کافی نیست. در واقع جدا از اینکه بحث اصلی در خصوص شرکت تک‌شریک، تأسیس ابتدایی آن است و بقای بعدی آن در نتیجه فوت اعضا تأثیری بر این حکم نمی‌گذارد، حکم ماده ۱۳۹ قانون تجارت^{۷۷} موضوع شرکت تضامنی در تضاد با این استدلال است. مطابق این ماده در فرض فوت یکی از اعضا، بقای شرکت منوط به رضایت سایر شرکا و قائم‌مقام متوفا است؛ بنابراین در صورتی که شریک دیگر رضایت ندهد و یا شریک دیگر رضایت بدهد ولی قائم‌مقام متوفی رضایتی به تداوم شرکت ندهد، شرکت با خطر انحلال مواجه خواهد بود. استفاده ماده از واژه بقای شرکت، مؤید این تحلیل هست. همچنین در همین راستا بند ۲ ماده ۵۴ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰، یکی از موارد انحلال شرکت را کاهش تعداد اعضا از حد نصاب مقرر در صورتی که ظرف مدت سه ماه تعداد اعضا به نصاب مقرر نرسیده باشد، بیان کرده است.

برخی دیگر از پژوهشگران ضمن شناسایی شرکت تک‌شریک، ماهیت آن را ایقاع از نوع نامعین دانسته‌اند.^{۷۸} نگاه به شرکت تک‌شریک در قالب ایقاع نیز با ساختار حقوقی ایران سازگار نیست، چراکه در ایران قدرت خلاقانه اراده یک‌طرفه در ایجاد یک ماهیت حقوقی شناسایی نشده است و ایقاع اغلب در مقام بر هم زدن رابطه موجود حقوقی می‌تواند ایفای نقش کند. نمونه‌های مرسوم ایقاع، طلاق، فسخ، رجوع از طلاق، اخذ به شفعه، ابراء و اعراض مؤید این نظر

ایران»، آرا، ۲، (۱۳۹۵)، ۷۲-۱۱۰.

۷۶. بادکوبه هزاره، پیشین، ۱۸۷.

۷۷. در صورت فوت یکی از شرکا، بقای شرکت موقوف به رضایت سایر شرکا و قائم‌مقام متوفی خواهد بود. اگر سایر شرکا به بقای شرکت تصمیم نموده باشند، قائم‌مقام متوفی باید یک ماه از تاریخ فوت رضایت یا عدم رضایت خود را راجع به بقای شرکت کتباً اعلام نماید. در صورتی که قائم‌مقام متوفی رضایت خود را اعلام نمود، نسبت به اعمال شرکت در مدت مزبور از نفع و ضرر شریک خواهد بود، ولی در صورت اعلام عدم رضایت در منافع حاصله در مدت مذکور شریک بوده و نسبت به ضرر آن مدت سهمیم نخواهد بود. سکوت تا انقضای یک ماه در حکم اعلام رضایت است.

۷۸. محمد صقری و سعید جوهر، «بررسی تطبیقی شرکت تک‌نفره در حقوق ایران، فرانسه و انگلستان»، فصلنامه فضاوت، ۱۵، ۸۲ (۱۳۹۴)، ۵.

است. به‌علاوه شرکت تا زمانی که با رعایت مقررات قانونی به ثبت نرسیده باشد، فاقد هرگونه شخصیتی است؛ لذا اراده شریک فی‌نفسه نقشی در ایجاد این شخصیت حقوقی ایفا نمی‌کند. مع‌الوصف همچنان که در قسمت ارزیابی شرکت تک‌شریک اشاره شد، تأسیس شرکت تک‌شریک با ساختار فقهی و حقوقی ایران در تضاد نیست. به‌ویژه که در فقه منعی در خصوص موضوع ذکر نشده و از آن اصل جواز استنباط می‌شود و از این رو نیازی به استدلال‌های دیگر نیست. قانونگذار هم در همین راستا در ماده ۴۷۹ لایحه اصلاح قانون تجارت به شناسایی شرکت تک‌شریک با مسئولیت محدود مبادرت ورزیده است. وفق این ماده «شرکت با مسئولیت محدود شرکتی است که به‌وسیله یک یا چند شخص تشکیل می‌شود و سرمایه آن به سهام یا هر نوع ورقه بهادار دیگر قابل تقسیم نیست و هر یک از شرکای آن، به‌جز آنچه به‌عنوان سرمایه در شرکت گذاشته است، هیچ مسئولیتی در قبال دیون و تعهدات شرکت ندارد». ماده ۴۸۸ لایحه نیز مقرر می‌دارد «هرگاه شرکت به‌وسیله یک شخص تأسیس شود یا پس از تشکیل به هر علت تعداد شرکای آن به یک شخص تقلیل یابد، شخص مذکور کلیه وظایف و اختیارات مجامع عمومی را بر عهده دارد. در این صورت رعایت مقررات مربوط به دعوت، تشکیل جلسه و تصمیم‌گیری در مجامع عمومی الزامی نیست» و مطابق ماده ۴۸۹ «کلیه صورت‌های مالی شرکت تک‌عضو باید به‌صورت سالانه به تأیید حسابدار رسمی برسد. تأییدیه مذکور برای مدیر یا مدیران این‌گونه شرکت‌ها در حکم مفاصاحساب دوره مدیریت است. حسابدار مذکور در این ماده، کلیه مسئولیت‌های بازرس شرکت را نیز دارد». همچنین در لایحه از حیث حداقل سرمایه تفاوتی بین شرکت تک‌شریک و عادی پیش‌بینی نشده است. ماده ۴۸۱ لایحه مقرر می‌دارد «شرکت با مسئولیت محدود با هر میزان سرمایه قابل ثبت است».^{۷۹}

همچنان که ملاحظه می‌گردد در لایحه تجارت صرفاً تشکیل شرکت با مسئولیت محدود به‌صورت تک‌شریک پیش‌بینی شده است. محدود شدن شرکت تک‌شریک به شرکت با مسئولیت محدود، این سؤال را مطرح می‌کند که آیا رویکرد قانونگذار به لحاظ حقوقی قابل توجیه هست؟ برخی پژوهشگران در ارزیابی لایحه بر این نظر هستند که با پذیرش شرکت تک‌شریک، منحصر کردن ساختار شرکتی آن به شرکت با مسئولیت محدود صحیح نیست.^{۸۰} این نظر با در نظر گرفتن اینکه به ماهیت شرکت توجهی نمی‌کند، قابل پذیرش به نظر نمی‌رسد. برای مثال در خصوص امکان تأسیس شرکت سهامی عام گفته شده که داشتن چند سهام‌دار جزء مقتضای ذات تشکیل شرکت سهامی نیست و فلسفه وجودی چنین شرکتی در تاریخ حقوق شرکت‌های

۷۹. یکی از ایرادات مهم بر لایحه عدم پیش‌بینی حداقل سرمایه برای شرکت تک‌عضو است.

۸۰. نیازی، کمرخانی و جلیلیان، پیشین، ۴.

تجارتی در ابتدا محدودیت مسئولیت و سپس امکان نقل سریع مالکیت سهام است و اینکه گفته شود شرکت به دنبال جمع‌آوری سرمایه افراد مختلف است، در مرحله بعدی اهمیت قرار دارد، اما به هیچ‌وجه نمی‌توان محدودیت مسئولیت و امکان نقل سرمایه را از شرکت سهامی منفک کرد.^{۸۱} در پاسخ به این رویکرد می‌توان گفت در این شرکت‌ها بخشی از سرمایه اولیه باید توسط عموم تأمین شود و این مسئله به‌خودی‌خود با تک‌نفره بودن شرکت منافات دارد، به‌ویژه که این شرکت‌ها برای جلب سرمایه‌های جزئی عمومی و به قصد به کار انداختن آنها در فعالیت‌های اقتصادی بزرگ ایجاد می‌شوند. بدیهی است اگر بر شرکت به‌عنوان یک ساختار متشکل از دارایی و... تمرکز شود و مختصات آن از جمله تأمین سرمایه توسط عموم کنار گذاشته شود، یعنی تأمین سرمایه توسط عموم طریقت داشته باشد نه موضوعیت، در آن صورت تأسیس شرکت سهامی تک‌شریک هم ممکن خواهد بود. اگر سؤال شود در این صورت شرکت تک‌شریک سهامی چه تفاوتی با شرکت تک‌شریک با مسئولیت محدود خواهد داشت؟ پاسخ به ساختار و مختصات این دو نوع شرکت وابسته است؛ در شرکت سهامی به‌ویژه عام، انتقال سهام با آزادی کامل انجام می‌شود، برخی فعالیت‌ها صرفاً در قالب این نوع شرکت ممکن خواهد بود، در حالی که شرکت با مسئولیت محدود از این مختصات به‌صورت کلی یا جزئی محروم است.

برخلاف برخی کشورها (انگلیس) قانونگذار ایرانی شرکت تک‌شریک را در شرکت سهامی خاص شناسایی نکرده است. در توجیه این رویکرد می‌توان گفت با لحاظ اهمیت عضو واحد در شرکت تک‌شریک، ضرورت دارد محدودیت در انتقال سرمایه شرکت تک‌عضو به غیر در نظر گرفته شود که شرکت با مسئولیت محدود از این حیث نسبت به شرکت سهامی خاص دارای امتیاز است، به‌ویژه که در اکثر کشورها در شناسایی تک‌شریک بیشتر به شرکت با مسئولیت محدود توجه شده است. به‌علاوه اساس تشکیل این نوع شرکت‌ها بر اشتراک است و شناسایی شرکت تک‌عضو در این نوع شرکت باعث بروز اشکال انطباق با شرکت با مسئولیت محدود می‌شود و کارکرد خاص شرکت سهامی خاص را خنثی می‌کند.^{۸۲}

تشکیل شرکت تک‌عضو در شرکت‌های مختلط هم به لحاظ ساختارشان منتفی است، چراکه برای تشکیل آنها وجود حداقل دو نوع شریک ضروری است. همین حکم در خصوص شرکت‌های تعاونی نیز صادق است. تعاون به مفهوم همکاری و مشارکت از جنبه‌های بارز زندگی اجتماعی بشر محسوب می‌شود.^{۸۳} هدف این نوع شرکت‌ها کمک به بهبود وضعیت اقتصادی، تأمین

۸۱. همانجا.

۸۲. نوری یوشانلوئی و بانسی، پیشین، ۵۷۸.

۸۳. عیسی بریمانی و فرامرز ابراهیمی، «بررسی تطبیقی تعاون و جایگاه آن در نظام‌های اقتصادی - اجتماعی»،

حواجی و رفاه اعضا است. تشکیل این نوع شرکت‌ها به‌صورت تک‌عضو باعث خنثی شدن کارکرد و غایت شرکت تعاونی می‌شود.^{۸۴}

در خصوص امکان تأسیس شرکت تضامنی و نسبی به‌صورت تک‌عضو گفته شده است «از حیث مسئولیت پرداخت تمام دیون شرکت از طرف شریک واحد در فرض کفایت نکردن دارایی شرکت، این دو شرکت به هم نزدیک می‌شود، چراکه در شرکت تضامنی تنها عضو به علت مسئولیت تضامنی مسئول پرداخت تمام قروض خواهد بود و در شرکت نسبی نیز تنها عضو از این جهت که نسبت سهم او به سرمایه شرکت صد درصد است، مسئول تأدیه تمام قروض خواهد بود».^{۸۵}

بدیهی است تصور تضامن - از باب تفاعل که مستلزم مشارکت حداقل دو شخص است - در شرکت تک‌شریک به دلیل نبود شریک دیگر دشوار است، از این رو گفته شده که تضامن در شرکت تضامنی با عضو واحد ضعیف و متفاوت از معنای تضامن اصطلاحی است. مسئولیت تضامنی در این فرض به این معنا تعریف می‌شود که تمام اموال مؤسس شرکت برخلاف شرکت با مسئولیت محدود، تضمین طلب طلبکاران شرکت است.^{۸۶} در لایحه تجارت به امکان تأسیس این نوع شرکت‌ها به‌صورت تک‌عضو اشاره نشده و به‌صراحت به ضرورت حضور حداقل دو شریک اشاره شده است (ماده ۵۰۶ و ۴۹۳). در ارزیابی موضوع می‌توان گفت در شرکت تضامنی شرکا به‌صورت تضامنی در برابر دیون شرکت مسئولیت دارند و تصور تضامنی بودن مسئولیت مستلزم وجود حداقل دو شخص است. ماده ۱۱۶ قانون تجارت بیان می‌دارد که «شرکت تضامنی شرکتی است که در تحت اسم مخصوص برای امور تجاری بین دو یا چند نفر با مسئولیت تضامنی تشکیل می‌شود. اگر دارایی شرکت برای تأدیه تمام قروض کافی نباشد هر یک از شرکا، مسئول پرداخت تمام قروض شرکت است...». همچنان که ملاحظه می‌گردد در شرکت تضامنی، مسئولیت تضامنی شرکا در برابر طلبکاران شرکت مدنظر ماده است، نه مسئولیت تضامنی شرکت و شرکا؛ چراکه شرکت در هر حال به‌عنوان مدیون اصلی مسئول است، ولی شرکا به‌عنوان ضامن و به‌صورت تضامنی مسئولیت پرداخت بر عهده دارند؛ بنابراین تغییر دادن معنای تضامن به معنای دیگری که بتواند توجیه‌گر امکان تأسیس شرکت تک‌شریک تضامنی باشد، انطباقی با اصول حقوقی ناظر بر شرکت‌های تضامنی ندارد. همچنین تصور ضمانت مستلزم وجود مدیون اصلی و ضامن است؛

تحقیقات جغرافیایی، ۷۹(۱۳۸۴)، ۸۲.

۸۴. مطابق ماده ۶ قانون بخش تعاونی اقتصاد ج. ا. ا. ۱۳۷۰، حداقل اعضا ۷ نفر خواهد بود. در لایحه جدید حداقل اعضای برای شرکت تعاونی عام بیست نفر (ماده ۵۴۳) و برای تعاونی خاص ده نفر (ماده ۵۴۹) تعیین شده است.

۸۵. محمودی، پیشین، ۱۳۵.

۸۶. نوری یوشانلوئی و بانشی، پیشین، ۵۸۲.

ضامن مسئولیت پرداخت دین مدیون اصلی را دارد. اگر این نظر را بپذیریم که شرکت تضامنی می‌تواند با تک‌شریک تأسیس شود و هر دو یعنی شرکت و شریک، به صورت تضامنی مسئول پرداخت دین هستند، نتیجه این خواهد شد که رابطه مذکور یعنی مدیون اصلی و ضامن در این وضعیت به هم می‌خورد و تشخیص مدیون اصلی و ضامن ممکن نخواهد بود؛ بنابراین در این نوع شرکت برای اینکه بتوان مفهوم تضامنی یعنی ضمیمه شدن ذمه به ذمه را تصور کرد، لازم است حداقل دو شریک موجود باشد. در همین راستا نظریه شماره ۲۱۷۸/۹۶/۷ مورخ ۱۳۹۶/۰۹/۱۸ اداره حقوقی قوه قضائیه در پاسخ به استعلام مبنی بر نحوه مسئولیت شرکای تضامنی و امکان ممنوع‌الخروج کردن آنها این چنین پاسخ داده است: اولاً، هر چند مطابق ماده ۱۱۶، ۱۲۴ و ۱۲۶ قانون تجارت، اگر دارایی شرکت تضامنی برای تأدیه تمام دیون کافی نباشد، هر یک از شرکا مسئول پرداخت تمام دیون شرکت هستند، اما مراجعه و مطالبه طلبکاران شرکت از شرکا منوط به انجام سه امر است: ۱- انحلال شرکت؛ ۲- عدم تکافوی دارایی شرکت؛ ۳- اقامه دعوی طلبکاران شرکت طبق مقررات آیین دادرسی مدنی به طرفیت تمام یا برخی از شرکا و محکومیت شرکا به موجب حکم دادگاه مبنی بر پرداخت مطالبات طلبکاران شرکت؛ بنابراین بدون تحقق این سه امر امکان استیفای مطالبات طلبکاران شرکت از اموال شرکا وجود ندارد. همین مورد در خصوص شرکت نسبی نیز صادق است. در این شرکت نیز مسئولیت شرکا در برابر طلبکاران شرکت نسبی است و البته تصور نسبی بودن مستلزم وجود حداقل دو شریک است و نباید این تصور ایجاد شود که شرکت و شرکا در برابر اشخاص مسئولیت نسبی دارند؛ در واقع مسئول اصلی شرکت است، ولی شرکا به نسبت مداخله نسبت به یکدیگر در برابر طلبکاران مسئولیت دارند و این مسئولیت مستلزم حضور حداقل دو شریک است. به‌ویژه که اگر شرکت تک‌عضوی در قالب شرکت نسبی تشکیل شود، به‌مثابه شرکت تضامنی شده و موجب بروز ایراد انطباق با شرکت تضامنی می‌شود و با مفهوم شرکت نسبی که به حداقل دو شریک نیاز دارد، سازگار نخواهد بود.^{۸۷}

مقایسه لایحه قانون تجارت با نمونه‌های مشابه خارجی نشان می‌دهد این لایحه ضمن اینکه گام مؤثری در حرکت همگام با تحولات تجاری هست، لیکن از چند جهت واجد ایراد است که رفع آن می‌تواند به تقویت لایحه در این قسمت کمک کند؛

- لایحه حداقل سرمایه لازم جهت تأسیس شرکت را پیش‌بینی نکرده است.
- لایحه وضعیت شرکت در صورت فوت یا محجوریت عضو واحد را مشخص نکرده است.
- پیش‌بینی مقرر خاص در این خصوص می‌تواند به رفع اختلاف تفاسیر احتمالی کمک کند.

۸۷. میلاد سلطانی، جواد شمس و حسین حمدی، «نقد و بررسی لایحه جدید تجارت در خصوص شرکت‌های تک‌عضوی»، پژوهشنامه بازرگانی، ۲۵، ۱۰۰ (۱۴۰۰)، ۲۶۶.

راهکار مطلوب در فرض انحصاری بودن ورثه، انتقال قهری شرکت و در فرض تعدد ایشان با رضایت شرکا، تبدیل شرکت به شرکت چند عضوی است.

- محدودیت در تأسیس متعدد شرکت ایده مؤثر دیگری است که در کشورهای مورد مطالعه اتخاذ شده و می‌تواند در جلوگیری از تقلب به ضرر اشخاص ثالث مهم باشد.

- پیش‌بینی الزامات ناظر به افشای اطلاعات شریک واحد، همچنین ذکر اطلاعات شریک در کنار شرکت که شیوه مناسبی جهت حمایت از شخص ثالث است.

- پیش‌بینی خرق حجاب شخصیت حقوقی شرکت در صورت تقلب شریک واحد راهکار مهم دیگری است که ضرورت داشت قانونگذار به این موضوع توجه صریح می‌کرد.

اشاره به این نکته حائز اهمیت است که در نظام حقوقی ایران کنار گذاشتن شخصیت حقوقی شرکت و مراجعه مستقیم به شریک به صورت صریح شناسایی نشده است، لیکن در موارد محدودی آرای در توجه به این تئوری مهم و تحمیل مسئولیت در سیستم قضایی ایران صادر شده است. دادنامه شماره ۱۷۱۷/۱۰۲۲۰۹۹۷۰۹۲ مورخ ۱۳۹۲ صادره از شعبه یک دادگاه تجدیدنظر استان تهران در این خصوص قابل توجه است. مضمون دادنامه بدین قرار است که با وصف استقلال شخصیت حقوقی شرکت از شخصیت حقیقی اعضا و مدیران آن، هرگاه محرز شود که اقدامات شرکت فی‌الواقع تحت سیطره مؤثر شخص حقیقی است، تعهد ایجادشده را می‌توان منتسب به اصیل واقعی دانست و او را در برابر متعهدله مسئول شناخت. با توجه به لزوم جلوگیری از تقلب نسبت به قانون و جلوگیری از سوءاستفاده از حق، استناد به اصل استقلال شخصیت حقوقی شرکت نمی‌تواند مستمسکی برای برائت ذمه و رفع مسئولیت از اصیل واقعی باشد، همچنان که ماده ۱۴۳ لایحه اصلاحی اصل استقلال داری را مطلق نمی‌داند.^{۸۸}

نتیجه‌گیری

اقدام قانونگذار در شناسایی شرکت تک‌شریک، پاسخی متناسب با اقتضانات تجاری و اقتصادی کشور تلقی می‌شود تا اشخاص بتوانند در چهارچوب تأسیس شرکت، از آزادی مقرر در قانون اساسی برای ایجاد شرکت و انجام فعالیت‌های اقتصادی بهره‌مند شوند. شناسایی شرکت تک‌شریک تضادی با ماهیت و ساختار شرکت ندارد؛ زیرا شرکت ضرورتاً اتحاد اشخاص با بیش از یک شریک نیست؛ شرکت یک سازمان‌دهی عملیاتی است که کالا و خدماتی را تولید و عرضه می‌کند؛ بنابراین توسل به ماهیت صرفاً قراردادی شرکت، قاعده وحدت داری، احتمال سوءاستفاده از قالب شرکت تک‌شریک و... دلایل قوی و متقن بر عدم شناسایی شرکت تک

۸۸. سمیرا سلیمان‌زاده، «خرق حجاب شخصیت حقوقی شرکت، مبانی و آثار»، نقد و تحلیل آرای قضایی، ۱،

نیست، به‌ویژه که اصل جواز در فقه و همچنین نهاد وقف می‌تواند مؤید امکان تأسیس شخصیت حقوقی شرکت با تک‌عضو باشد.

با محدود شدن امکان تأسیس شرکت شریک به شرکت با مسئولیت محدود در لایحه، از این جهت که تجربه قانونگذار در خصوص موضوع جدید است، نباید در آن گشاده‌دستی کرد و همچنین اینکه در اکثر کشورها و دستورالعمل دوازدهم اتحادیه اروپا، هیچ‌یک از شرکت‌های سهامی، تعاونی، مختلط، نسبی و تضامنی در مواد نه‌گانه آن پیش‌بینی نشده و البته به لحاظ انطباق مطلوب آن با ساختار شرکت با مسئولیت محدود قابل دفاع است. ولی برخلاف دیگر کشورهای پیشرو در تأسیس شرکت‌های تک‌عضو مقررات ناظر به شرکت تک‌شریک در لایحه از حیث احکام ناظر بر مدیریت و نظارت بر آن کافی نیست. از این رو ضرورت دارد با پیش‌بینی مقررات جامع‌تر در خصوص مدیریت شرکت و نظارت بر آن، پیش‌بینی اقدامات حفاظتی در حمایت از حقوق طلبکاران شرکت نظیر مسئولیت شخصی شریک واحد در صورت نقض مقررات، تقلب و سوءاستفاده از استقلال شخصیت حقوقی شرکت، محدود کردن تأسیس شرکت تک‌شریک به یک مورد برای هر شخص و همچنین پیش‌بینی حداقل سرمایه لازم جهت تأسیس شرکت و ارائه تضمین‌های لازم در صورت عدم پرداخت کامل سرمایه و البته پیش‌بینی تعهدات افشا بر عضو واحد شرکت در ارتباط با اشخاص طرف قرارداد از جمله ذکر نام شریک واحد در کنار شرکت، کنترل معامله شریک با شرکت از جمله منع وی از اخذ وام، محدود کردن شرکت تک‌شریک از برخی موضوعات نظیر بانکداری و بیمه زمینه تکمیل مقرر پیش‌بینی شده، فراهم گردد تا شناسایی حق قانون اساسی اشخاص بر انجام آزادانه فعالیت اقتصادی منتهی به ضرر اشخاص ثالث شرکت نگردد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- اسکینی، ربیعا. حقوق تجارت (شرکت‌های تجاری)، جلد ۱. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۷۹.
- اسکینی، ربیعا. حقوق تجارت (ورشکستگی و تصفیه امور ورشکسته). تهران: سمت، ۱۳۷۵.
- بادکوبه هزاوه، آرش. «قواعد حقوقی حاکم بر شرکت‌های تک‌نفره». فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، ۱۹، ۷۶ (۱۳۹۴)، ۱۸۱-۲۱۰.
- بریمانی، عیسی و فرامرز ابراهیمی. «بررسی تطبیقی تعاون و جایگاه آن در نظام‌های اقتصادی - اجتماعی». تحقیقات جغرافیایی، ۷۹ (۱۳۸۴)، ۸۱-۱۰۶.
- پاسبان، محمدرضا. حقوق شرکت‌های تجاری. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۹.
- تفرشی، محمد عیسی. مباحثی تحلیلی از حقوق شرکت‌های تجاری، جلد ۱. تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. علم حقوق در گذر تاریخ. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۷.
- حسنی، حسن. حقوق تعاونی‌ها. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۱.
- خزاعی، حسین. حقوق شرکت‌های تجاری، جلد ۱ و ۲. تهران: نشر قانون، ۱۳۸۵.
- رجبعلی دماوندی، محمد، پژمان پیروزی، شکوه نامدار و مهشیدسادات طبائی. «مفهوم و مبانی قاعده خرق حجاب شخصیت حقوقی و پیامدهای آن در حقوق انگلستان و ایران». پژوهش‌های حقوقی، ۲۱، ۵۱ (۱۴۰۱)، ۳۵۹-۳۸۹.
- Doi: 10.48300/jlr.2021.300815.1747
- ستوده‌تهرانی، حسن. حقوق تجارت، جلد ۱. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶.
- سجادی، سید علی. «تحلیل شرکت از دیدگاه اقتصادی». حقوق خصوصی، ۵، ۱۳ (۱۳۸۷)، ۹۷-۱۱۴.
- سلطانی، میلاد، جواد شمس و حسین حمدی. «نقد و بررسی لایحه جدید تجارت در خصوص شرکت‌های تک‌عضوی». پژوهشنامه بازرگانی، ۲۵، ۱۰۰ (۱۴۰۰)، ۲۵۷-۲۸۰.
- سلیمان‌زاده، سمیرا. «خرق حجاب شخصیت حقوقی شرکت، مبانی و آثار». نقد و تحلیل آرای قضایی، ۱ (۱۴۰۱)، ۳۱۶-۳۳۷.
- شهبازی‌نیا، مرتضی، محمد عیسائی تفرشی، کوروش کاویانی و اسماعیل فرجی. «عبور از شخصیت حقوقی شرکت در فرض تقلب شریک در حقوق ایران و انگلیس». حقوقی دادگستری، ۷۴ (۱۳۹۰)، ۹-۳۹.
- صفایی، سید حسین و مرتضی قاسم‌زاده. اشخاص و محجورین. تهران: سمت، ۱۳۸۳.
- صقری، محمد و سعید جوهر. «بررسی تطبیقی شرکت تک‌نفره در حقوق ایران، فرانسه و انگلستان». فصلنامه قضاوت، ۱۵، ۸۲ (۱۳۹۴)، ۱-۲۴.
- صقری، محمد. تعریف شرکت تجاری، تحولات حقوق خصوصی. زیر نظر ناصر کاتوزیان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۱.

- عمید، حسن. فرهنگ عمید. چاپ یازدهم. تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۶.
- عیسائی نفرشی، محمد و سعیده امیرتیموری، «شرکت تجاری تک‌عضوی و تطور تاریخی آن مطالعه تطبیقی»، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۱۷، ۷۹ (۱۳۹۲)، ۱۴۵-۱۷۰.
- غریبنواز، ایمان. «تحلیل ماهیت حقوقی شرکت‌های تک‌عضو و امکان تشکیل و اداره آن در حقوق تجارت ایران». فصلنامه آرا، ۲، ۲ (۱۳۹۵)، ۷۲-۱۱۰.
- کاتوزیان، ناصر. حقوق مدنی (مشارکتها- صلح)، جلد سوم. چاپ چهارم. تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۶.
- کاشانی، سید محمود. حقوق مدنی (قراردادهای ویژه). تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۸.
- کاویانی، کورش. حقوق شرکت‌های تجاری. تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۶.
- کاویانی، کورش. حقوق شرکت‌های تجاری. تهران: نشر میزان، ۱۳۸۹.
- محمودی، اصغر. «تشکیل شرکت با عضو واحد». مجله دانشکده علوم انسانی، ۱۴، ۶۱ (۱۳۸۴)، ۱۲۳-۱۴۰.
- مشایخی، پریسا. «ظهور شرکت تک‌نفره در ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. مؤسسه آموزش عالی علامه محدث نوری (ره)، ۱۳۹۵.
- معلوف، لوئیس. المنجد. ترجمه محمد بندریگی، جلد ۱. تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۸۷.
- نوری یوشانلوئی، جعفر و مجتبی بانسی. «جایگاه شرکت تک‌عضو در حقوق ایران و اتحادیه اروپا». فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، ۴۷، ۳ (۱۳۹۶)، ۵۷۱-۵۸۷.
- Doi: 10.22059/jlq.2017.63148
- نیازی، عباس، ایام کمرخانی و محسن جلیلیان. «بررسی شرکت تک شریک در حقوق ایران با نگاه تطبیقی». دانشنامه حقوق اقتصادی، ۲۲، ۸ (۱۳۹۴)، ۱-۲۲.
- <https://doi.org/10.22067/le.v22i8.34314>

(ب) منابع خارجی

- Almasabi, Salah Mohammed N., Hasani Mohd. Ali and Hazlina Shail D. Noor Alam. "One Person Company in Asia and Europe: A Comparative Study". *Journal of Legal Studies*, 14, 2(2023), 607-631.
- Atabek, Reşat. "Tek Ortaklı Şirket". *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 14, 1(1987), 23-35.
- Behrens, Peter. *Comparative Company Law*. New York: CEU Press, 2002.
- Beihui, Miao. "A Comparative Study of Legal Framework for Single Member Company in European Union and China". *Journal of Politics and Law*, 5, 3(2012), 1-14. DOI:10.5539/jpl.v5n3p1
- Beretka, Katinka. "Concept of Single Member Companies in the Light of EU Harmonisation: Comparative Analysis of Serbia, Germany, United Kingdom". LL.M. Short Thesis. Budapest, Hungary: Central European University, 2010.
- Cataldo, Bernard F. "Limited Liability with One-Man Companies and Subsidiary Corporations". *Law and Contemporary Problems*, 18(1953), 473-504.
- Cevik, Kemal. *Fransız ve Türk Hukukunda Tek Ortaklı Şirketler/ Sinirli Sorumlu İşletme*. Ankara: Ali Bozer'e Armağan, 1998.

- Chen, Jianlin. "Clash of Corporate Personality Theories: A Comparative Study of One-Member Companies in Singapore and China". *Hong Kong Law Journal*, 38(2008), 425-452.
- Clum, Lewis L. "Corporation: Liabilities: In Adequate Capitalization as Ground for Disregarding Corporate Entity". *Michigan Law Review*, 56, 2(1957), 299-301.
- Cohn, E. J. and C. Simitis. "Lifting the Veil in the Company Laws of the European Continent". *The International and Comparative Law Quarterly*, 12, 1(1963), 189-225.
- Cova, Bruno. "Italy: Company Law: Implementation of EC Directives". *International Company and Commercial Law Review*, 4, 6(1993), 301-314.
- Cox, James D., Thomas Lee Hazen & Forest Hodge O'Neal. *Corporations*. Slough, England: Aspen Law & Business, 1997.
- Davies, Paul L. *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*. London: Sweet & Maxwell, 2003.
- Dine, Janet, Marios Koutsias & Michael Blecher. *Company Law in the New Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, 2007.
- Edwards, Vanessa. "The EU Twelfth Company Law Directive". *Company Lawyer*, 19, 7(1998), 212-214.
- Eroğlu, Muzaffer. "Single-Member Companies in Turkish Law." *Legal Hukuk Dergisi*, 64(2008), 1269-1281.
- Eroglu, Muzaffer. "Single-Member Companies in Turkish Law". *SSRN Electronic Journal*, (2008), 1269-1284. DOI:10.2139/ssrn.1158421
- Esperti, Robert A. and Renno L. Peterson. *Incorporating Your Talents: A Guide to One-Man Corporations or How to Lead a Sheltered Life*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1984.
- Henn, Harry G. & John R. Alexander. *Laws of Corporations and Other Business Enterprises*. Third Edition. Minnesota: West Publishing Company, 1983.
- Hicks, Andrew & S. H. Goo. *Cases and Materials on Company Law*. 5th ed. New York: Oxford University Press, 2008.
- Latty, E. R. "A Conceptual Tangle and the One or Two Man Corporation". *North Carolina Law Review*, 34, (1995-1996), 471.
- Lipton, Philip and Abe Herzberg. *Understanding Company Law*. 13th ed. Pymont: Lawbook Co., 2006.
- Poroy, Reha, Ünal Tekinalp & Ersin Çamoğlu. *Ortaklıklar Hukuku I*. 11th ed. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2009.
- Pulsali, Hasan. *Sirketler Hukuku Genel Esaslar*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.
- Rehmat, Ali. "Whether the Idea of Single Member Company (SMC), Is a Device to Exploit and to Avoid the Corporate Liability by the Capitalist? A Critical Analysis of Section 160 of (Pakistan) Companies Ordinance, 1984". *IALS Student Law Review*, 3, 1(2015), 3-6.
- Romano, Roberto. *Foundations of Corporate Law*. Goleta: Foundation Press, 1993.
- Rotondi, Mario. "Limited Liability of the Individual Trader: One Man Company or Commercial Foundation". *Tulane Law Review*, 48(1973-74), 989-996.
- Sehirali Celik, Feyzan H. "Hukukun Ekonomik Gereklige Yaniti: Tek Kisilik Sirketler". *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 24, 1(2007), 163-216.
- Silk, Jules. "One Man Corporation: Scope and Limitations". *University of Pennsylvania Law Review*, 100, 6(1952), 853-868. <https://doi.org/10.2307/3310165>
- Soderquist, Larry D., Sommer, A. A., Pat K. Chew & Linda O. Smiddy. *Corporations and Other Business Organizations: Cases, Materials, Problems*. Third Edition. Dallas: Lexis Nexis Matthew Bender, 1986.

- Tayfun, Salih. "A Legal Effect of European Union's Business Law Policy: Single Member Companies in Turkish Law". 1st Law & Political Science Conference, Vienna, 28 August, 2017.
- Trebilcock, Michael J., Paul Halpern, and Stuart Turnbull. "An Economic Analysis of Limited Liability in Corporation Law." *University of Toronto Law Journal*, 30, 2(1980), 117-150.
- Usluel, Aslı E. Gürbüz. "Considerations on the Economic Effect of the New Turkish Commercial Code Provisions Regarding Single Member Companies". Paper presented at Law and Economics Conference, Bilkent University, Ankara, Turkey, April 25-26, 2014.
- Weber-Rey, D. "Germany: Company Law: Single Member Companies". *International Company and Commercial Law Review*, 4, 5(1993), 88.
- Wooldridge, Frank. "One Man Companies". *Holdsworth Law Review*, 5(1980), 73-76.
- Wooldridge, Frank. "The Draft Twelfth Directive of Single- Member Companies". *Journal of Business Law*, (1989), 86-90.
- Yarar, Ali Ihsan. "Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Tek Kişilik Şirket/ Single Member Companies in European Union and Turkish Law". Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2019.
- Yavasi, Mahmut. "Limited Liability Companies in Turkish Company Law". *International Company and Commercial Law Review*, 8(1997), 396-402.